

Araştırma Makalesi / Research Article

1989 BAHAR EYLEMLERİ: DAHRENDORF'UN TOPLUMSAL ÇATIŞMA TEORİSİ PERSPEKTİFİNDEN BİR İNCELEME

Serter ORAN¹

ÖZET

1989 Bahar Eylemleri, Türkiye'de 1980'lerin sonunda yaşanan siyasal, ekonomik ve toplumsal dönüşümlerin bir sonucu olarak ortaya çıkan, işçi sınıfının yeniden örgütlenmesi ve haklarını savunması için başlatılan geniş çaplı bir sınıf hareketidir. Bu hareket, özellikle 12 Eylül darbesinin ardından sınırlandırılan ekonomik ve sosyal hakların geri kazanılması ve 24 Ocak kararlarıyla artan mutlak yoksulluğun giderilmesi gibi talepleri barındırmaktadır. Bahar Eylemlerine öncülük eden sendikalar, işçilerin ücret artışı, çalışma koşullarının iyileştirilmesi, sosyal hakların genişletilmesi ve siyasi özgürlüklerin sağlanması gibi taleplerine güçlü bir şekilde vurgu yapmıştır. Eylemler, 1987-1990 yılları arasında en yoğun şekilde gerçekleşmiş ve işçilerin birlik, dayanışma ve mücadele ruhunu güçlendirmiştir. Bahar Eylemleri, Türkiye'de emek tarihi açısından bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. İşçi sınıfının ekonomik ve sosyal haklarının büyük ölçüde baskı altına alındığı 12 Eylül rejiminde, Bahar Eylemlerinde sergilenen sınıf aidiyeti yine 12 Eylül sonrası yaratılan yeni düzenin varlığını da tehdit edeceği yönünden endişe yaratmıştır. Ne var ki Bahar Eylemleri, şiddet ortamı kırmış ve yeni bir dönem başlatmıştır. Bu çalışmada, 1989 Bahar Eylemlerinin çağdaş sınıf teorileri ışığında nasıl anlaşılması gerektiği sorusuna yanıt aranmaktadır. Bu soruya yanıt vermek için Ralf Dahrendorf'un sınıf teorisi ekseninde 1989 Bahar Eylemlerinin ortaya çıkış nedenleri, siyasal ve ideolojik hedefleri, örgütsel yapısı ve toplumsal sonuçları ele alınarak sınıfsal bir çıkarsama ve analiz yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Bahar Eylemleri, Sınıf, Toplumsal Hareketler, Ralf Dahrendorf
JEL Sınıflandırması: J51, J52, J83.

1989 SPRING MOVEMENTS: AN ANALYSIS FROM THE PERSPECTIVE OF DAHRENDORF'S SOCIAL CONFLICT THEORY

ABSTRACT

The 1989 Spring Protests constituted a significant class movement that emerged as a consequence of the political, economic and social transformations that occurred in Turkey towards the end of the 1980s. The protests were initiated with the objective of reorganising the working class and defending its rights. The movement's demands include the restoration of economic and social rights that were curtailed following the 12th September coup d'état and the elimination of absolute poverty, which has increased in conjunction with the 24th January decisions. The trade unions spearheading the Spring Actions placed considerable emphasis on the workers' demands for wage increases, enhanced working conditions, the expansion of social rights and political freedoms. The protests reached their zenith between 1987 and 1990, during which time they served to reinforce the spirit of unity, solidarity and struggle among the working class. The Spring Actions are regarded as a pivotal moment in the history of labour in Turkey. During the 12th September regime, when the economic and social rights of the working class were largely suppressed, the class affiliation exhibited in the Spring Actions again gave rise to concerns that it would threaten the existence of the new order created after 12th September. However, the Spring Protests marked a turning point, effectively ending the violent atmosphere and inaugurating a new era. The objective of this study is to ascertain how the Spring Protests of 1989 should be interpreted in the context of contemporary class theories. In order to respond to this question, the class theory proposed by Ralf Dahrendorf will be employed to examine the factors that led to the occurrence of the 1989 Spring Protests, including their political and ideological objectives, organisational structure, and social consequences.

Keywords: Spring Movements, Class, Social Movements, Ralf Dahrendorf
JEL Classification Codes: J51, J52, J83.

¹ Dr. Öğr. Üyesi. Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, serter.oran@beun.edu.tr

EXTENDED SUMMARY

Research Questions & Purpose

The study focuses on analyzing the 1989 Spring Movements (Bahar Eylemleri) in Turkey, specifically through the lens of Ralf Dahrendorf's Social Conflict Theory. The main research question is: How can these protests be understood within the framework of contemporary class theories? The purpose is to examine the political, social, and economic context that led to the rise of these labor movements, how they challenged the existing socio-political order, and what impact they had on Turkish labor history. The study aims to provide a class-based analysis of the protests, exploring their origins, political and ideological goals, organizational structure, and societal outcomes.

Literature Review

The literature review provides a thorough examination of class theories, labor history, and social movements in Turkey, highlighting significant contributions to the field. It references works by Makal (2006), who evaluates labor historiography, and Akın (2005), who discusses methodological challenges in labor history. Additionally, it highlights contributions by Atabaki & Brockett (2012), who analyze labor history from the late Ottoman period to the early Republic, and works like Makal's trilogy (1997, 1999, 2002) which offers a broad perspective on labor relations in Turkey. The study also reviews key international literature, such as Issac et al. (2022), who analyze strikes in the U.S., and Dixon & Roscigno (2003), who discuss strike mobilization within the framework of social movements. By incorporating both national and international perspectives, the study contextualizes the 1989 Spring Movements within broader trends in labor history and social conflict theories.

Methodology

The research primarily adopts a qualitative approach based on a class-based theoretical framework, using Ralf Dahrendorf's Social Conflict Theory as the foundation. The study examines archival documents, historical records, and existing literature to analyze the socio-political environment of the 1980s and the impact of neoliberal policies on the working class in Turkey. Dahrendorf's model, which emphasizes the role of authority and class conflict in societal change, is used to understand the dynamics of the 1989 Spring Movements. The methodology also includes a comparative analysis with other labor movements, using both national and international case studies to highlight similarities and differences.

Results and Conclusion

The analysis reveals that the 1989 Spring Movements were a direct response to the neoliberal economic policies imposed after the 1980 military coup, particularly the 24 January Decisions that led to severe economic hardships for the working class. The movements, spearheaded by trade unions, sought wage increases, better working conditions, and political freedoms. These protests marked a significant resurgence of class consciousness and solidarity among Turkish workers, culminating in the largest labor mobilization since the 1980s. The protests challenged the post-1980 socio-political order, which had suppressed workers' rights and weakened labor unions through restrictive laws and policies. Furthermore, the research shows that Dahrendorf's theory of social conflict effectively explains the dynamics of the movements. According to the theory, the protests were not merely economic in nature but represented a broader struggle against state and capitalist authority. The movements threatened the newly established neoliberal order by demanding not only economic justice but also a reconfiguration of political power and social rights.

The study concludes that the 1989 Spring Movements were a pivotal moment in Turkish labor history, representing a critical challenge to the socio-political order established after the 1980 coup. By applying Dahrendorf's theory, the study demonstrates that these movements were not isolated labor actions but part of a broader social conflict rooted in class struggle and authority relations. The movements, although primarily focused on economic demands, also symbolized a political and ideological confrontation with the state's neoliberal policies. This study contributes to the understanding of labor movements in Turkey and offers a theoretical framework for analyzing similar conflicts in other contexts.

1. Giriş

Türkiye emek tarihine ilişkin çalışmaların sayısında son dönemde ilginin arttığından söz edilebilir. Kaynak, arşiv, belge eksiliğine rağmen özellikle son yirmi yılda emek tarihine ilginin arttığından söz edilebilir. Örneğin Makal (2006), Türkiye'de emek tarihçiliği üzerine bir değerlendirme yazısı kaleme alırken Akın da (2005), emek tarihçiliği ve yönetim sorunu üzerine değinmektedir. Atabaki & Brockett (2012) tarafından derlenen kitapta Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemi ile erken Cumhuriyet dönemi emek tarihi sosyal ve siyasal kimlikleri içerecek şekilde işlenmektedir. Makal (1997; 1999; 2002), üçleme olarak kaleme aldığı eserlerinde Osmanlı İmparatorluğu'nda çalışma ilişkilerinden başlayarak çok partili dönemde çalışma ilişkilerine kadar geniş bir

perspektif sunmaktadır. Yine benzer şekilde Makal (2007), erken Cumhuriyet dönemi gelişmelerini ele alırken, Türkiye'deki işçileşme sürecine dikkati çekmektedir. Şafak (2012; 2015; 2017), eserlerinde Maden-İş Sendikası ile MESS arasında devam eden sürecin sonrasında nasıl 1 Mayıs 1977'ye gidildiğini, Ereğli Erdemir'deki işçileşme ve sendikalaşma süreçlerini ve yine Ereğli'deki yapı işçilerinin mücadelesini anlatmaktadır. Alkan ve Çetinkaya'nın (2021) editörlüğünde hazırlanan eser, Tanzimattan günümüze kadar geçen süreçten bir seçki sunmaktadır. Çelik (2010), çok partili hayata geçişin ardından Türkiye'de sendikacılık hareketinin hangi koşullarda geliştiğini tartışırken Koçak (2014), Paşabahçe işçilerinin sınıf olma hikayesini ele almaktadır. Türkiye'de emek tarihine ilişkin ilk etapta dikkati çeken bu çalışmalardan farklı kaynaklar da elbette vardı ve örnekler çoğaltılabilir ancak, burada dikkati çeken nokta adı geçen eserlerin bir alana dair 'başucu' eseri sayılmasının yanında doğrudan emek tarihçiliğini konu almaktadır. Makal vd., (2016) tarafından derlenen eser ise çok partili hayattan günümüze kadar emek tarihine ilişkin kesitler sunmaktadır.

Bu çalışmanın konusu itibarıyla Türkiye emek tarihine ilişkin kesitleri sınıf teorileri üzerinden işleyen çalışmalara da rastlanmaktadır. Örneğin Özüğurlu (2011), TEKEL direnişinin teorik değerlendirmesini yaparken işçi sınıfının oluşumu, kimlik denklemleri ve güvencesizlik konularına sınıfsal perspektiften yaklaşmaktadır. Birelma vd. (2023), 2000'li yıllarda işçi sınıfı protestolarını, protesto dinamiklerini ve dönemin birikim rejimine sınıfsal bir bakış açısı getirmektedir. Satı (2021), 1970'lerde özgürleştirici bir toplumsal cinsiyet politikası için örgütlü emeğin bazı özel vizyonlarını vurgulamak amacıyla Türkiye'deki Tekstil İşçileri Sendikası'nın (Tekstil) ideolojisi ve söylemlerine odaklanırken emek örgütlerinde toplumsal cinsiyet politikalarının dönüşümünün tarihi boyunca toplumsal cinsiyet ve sınıfı eşzamanlı olarak vurgulamaktadır. Şimşek (2004), ilk olarak, yeni toplumsal hareketleri tanımlamak ve analiz etmek için daha önceki zamanların klasik kolektif eylemleriyle karşılaştırmalı olarak teorik bir çerçeve oluşturarak Kaynak Mobilizasyonu ve Yeni Toplumsal Hareketler Teorisi tartışmaları üzerinde durmaktadır. Türkiye örneğinde de toplumun genelinin bu hareketlere yönelik tutumlarına ilişkin genel bir değerlendirme yapmaktadır. Mello (2007), toplumsal hareketlerin ortaya çıkışına ilişkin süreç modelinin Türkiye'deki işçi hareketi örneğine ampirik bir uzantısını sunmaktadır. Türkiye'deki işçi hareketine ilişkin hâkim görüş, bu hareketin ülkedeki devlet-toplum ilişkilerinin gelişiminde görece önemsiz olduğu yönündedir. Bu sonuç iki akıl yürütmeye dayanmaktadır: birincisi, devletin işçi hak ve özgürlüklerini aşağıdan gelen uzun süreli bir mücadele olmaksızın tanıdığı düşüncesi, ikincisi ise 1980 askeri darbesinin Türk işçi hareketini etkili bir şekilde ezdiği düşüncesi. Aksine, siyasi süreç modelinden elde edilen içgörülerin uygulanması, 1960'lar ve 1970'lerde Türkiye'de neden önemli bir işçi isyanının geliştiğini açıklamaya daha iyi yardımcı olmaktadır.

Uluslararası literatür incelendiğinde Issac vd., (2022), Amerika'daki grevleri inceledikleri çalışmalarında, grev sonuçlarının en güçlü belirleyicilerinin işverenin yedek işçi kullanmasıdır ve bu da işçi sınıfı grev dayanışmasının altını oymanın anahtarının doğrudan işçi sınıfını kendisine karşı kışkırtmak olduğuna işaret etmektedir. Buna göre, sınıf içi dayanışma, sınıflar arası mücadelenin başarısı için gereklidir, ancak grev yapılan firmanın ötesine uzanması gerekir, bu da çevredeki toplumun ve daha geniş sosyal fabrikanın dayanışmasının önemini ima etmektedir. Yazarlar, bu bulguların ABD işçi hareketinin tarihsel oluşumunu ve bugünkü çıkmazını anlamaya yönelik çıkarımlarını tartışmaktadır. Dixon & Roscigno (2003), toplumsal hareketlere katılım konusunda rasyonel seçim ve ağ perspektiflerini kullanarak ve Amerika İletişim İşçileri tarafından yakın zamanda gerçekleştirilen bir eylemdeki grev seferberliğini analiz ederek literatürü genişletmektedir. Veriler, katılımcıların yanı sıra katılımcı olmayanları da içermesi, statü çizgileri arasında önemli heterojenliğe sahip olması ve potansiyel olarak etkili bireysel arka plan ve ağ göstergeleri sağlaması nedeniyle toplumsal hareket analizleri için benzersizdir. Bulgular ırk, gelir ve mesleki ayrımların grev davranışı üzerinde nasıl etkili olduğunu göstermektedir. Daha da önemlisi, işçilerin üretim noktasındaki ağları da greve katılımı etkilemektedir. Yazarlar, bu ve benzeri sonuçların işçi isyanlarını ve daha genel anlamda toplumsal hareketlere katılımı anlamaya yönelik çıkarımlarını tartışmaktadır. Biggs (2003), grev teorileri üzerinden Marksizm ve neo-klasik ekol arasında karşılaştırma yaparak sınıf çatışmasının grev teorileri üzerinden benzeştiğini iddia ederek grevlerin ikili etkileşimden kaynaklandığını ve işçi ve işveren ikilisine siyasi otoritelerin eklenmesi, etkileşimi üç aktör grubuna genişlettiğini öne sürmektedir. Erdinç (2020), 2012-2016 yılları arasında Bursa'da metal sektöründe gerçekleştirilen grevlere odaklanarak, yerel dinamiklerin sendikaların ulusal düzeyde seferberlik kapasitesi üzerindeki rolünü analiz etmektedir. Çalışma, metal sektöründeki grevlerin analizi yoluyla, otoriter bağlamlarda işçi hareketleri ve grevler hakkındaki literatüre katkıda bulunmaktadır. Erdinç, işyeri düzeyine odaklanarak ulusal düzeydeki baskıcı bağlama rağmen, sendikaların sektörel düzeyde yeniden güç kazanabileceğini göstermektedir. Fougner & Kurtoğlu (2011), Antalya Serbest Bölgesi'ndeki yabancı sermayeli bir fabrikada çalışan kadın işçilerin grevi ile bağlantılı olarak ve grevin ötesinde, sınırlar ve sosyal gruplar arası dayanışmanın analizi yoluyla, ulusötesi emek dayanışması ve sosyal hareketlerle koalisyon kurma şeklindeki iki sendikal yenilenme stratejisi tartışmasına katkıda bulunmaktadır. Chan & Ngai (2009), Çinli göçmen işçilerin proleterleşme sürecinin, işçi protestolarının son dönemdeki yükselişine katkıda bulunarak 2004 ve 2007 yıllarındaki işçi grevlerinin ayrıntılı örneklerini sunmaktadır; yazarlara göre yeni bir işçi sınıfının oluşumu giderek daha bilinçli hale gelmekte ve işçiler, çıkar temelli ya da sınıf odaklı işçi protestolarına katılmaktadır.

Gerek ulusal gerekse uluslararası literatür dikkate alındığında 1989 Bahar Eylemleri, Türkiye emek tarihinin önemli gelişmelerinden biri olarak kabul edilmektedir. 24 Ocak kararlarıyla değişen Türkiye'deki ekonomik paradigma akabinde 12 Eylül askeri darbesiyle yeniden şekillenen Türkiye toplumsal yapısı, mutlak yoksulluğu tecrübe etmeye başlarken buna reel ücretlerdeki düşüş ve satın alma gücündeki azalma eşlik etmiştir (Koç, 2019; Koç, 2021). Bu dönemde, neoliberal politikaların uygulanması, özelleştirme, ihracat odaklı büyüme ve sendikal hakların kısıtlanması gibi faktörler, işçi sınıfının örgütlülüğünü ve mücadelesini zayıflatmıştır. 12 Eylül askeri darbesi, bu sürecin başlangıcı olmuş ve toplumsal muhalefeti bastırmıştır. Sendikalar, darbe sonrası çıkarılan 2821 Sendikalar Kanunu ve 2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu ile etkisizleştirilmiş, grev hakkı sınırlandırılmış ve sendikalar ciddi üye kaybına uğramıştır (Çelik, 2015). Bu durum, işçi sınıfının hak arama gücünü azaltmış ve işçi hareketinin gerilemesine neden olmuştur (Çelik, 2015; Çelik, 2021; Koç, 2021).

Bahar Eylemlerine giden süreçte kamuda istihdam edilen 600 bine yakın işçinin toplu iş sözleşmesi görüşmeleri gündeme geldiğinde sendikalar ve işverenler arasında anlaşmazlıklar yaşanmıştır. 1989 yılında 600 bin işçiyi ilgilendiren toplu iş sözleşmelerinin yenilenmesi talebi ve ücret artışı sendika başkanlarının oluşturduğu koordinasyon kurulu tarafından dile getirilmiştir. Bu talep karşılık bulamayınca, işçiler çeşitli eylemler düzenlemeye başlamıştır. Bu eylemler 12 Eylül askeri darbesinin ardından kamu sektöründe yaşanan en büyük direnişler olarak tarihe geçmiştir. 1989 Bahar Eylemleri; 1989 Kristal İş, Petrol İş, Yol-İş Sendikası Eylemleri, 1990 Taşkömürü Kurumu Eylemleri ve 1991 Büyük Zonguldak Büyük Madenci Yürüyüşü, işçilerin maaş ve sosyal yardımlar konusunda haklarını aradıkları eylemlerdir. Bu eylemler sonucunda sosyal yardımlarda iyileştirmeler sağlansa da maaş ve ücret artışında istenen sonuç alınamamıştır (Uçkan Hekimler, 2019:908).

1989 yılında işçilerin maaş zammı talebiyle başlattıkları bahar eylemleri, sendikal mücadelede yeni bir dönem başlatmıştır. Bu eylemler için sendikaların örgütlenme ve müzakere gücünü aşan, işçilerin kendi inisiyatifleriyle yürüttükleri kitlesel bir hareket olduğu söylenebilir. Özveri (2016:703) bu eylemlerin büyük bir etki yarattığını belirtirken, sadece bu etkiden dahi geleneksel sendikacılık anlayışının değiştiği söylenebilir. Türk-İş'in %80'e yakın oranda ücret artışı talep ettiği ne var ki %40'a denk gelen bir artışın sağlandığı süreçte, 12 Eylül yasaklarını delen eylemler yaşanmıştır. Bu eylemler, başlangıçta ekonomik olan amaçları siyasi taleplerle genişleterek sürdürmüş, eyleme katılan işçiler ise işten atılma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır (Tanör vd. 2000:77). Bahar Eylemleri adıyla anılan, İSDEMİR (İskenderun Demir-Çelik) ve Karabük'teki 20 bin işçinin greve gittiği, 30 ile yayılan ve 137 gün süren bu eylemler, Türk-İş'e bağlı 15 farklı işkolunda gerçekleşmiştir. O döneme kadar daha önce hiçbir grev ve protesto eyleminde kullanılmayan yöntemler, uluslararası örgütlerle bağlantı kurmaları ve özgün nitelikleriyle dikkat çekmiştir. 1980 sonrasında gerçekleşen ilk toplumsal hareket olması da Bahar Eylemlerinin önemini artırmıştır.

Bahar Eylemleri, 12 Eylül darbesinin ardından işçi sınıfının yeniden örgütlenmesi ve haklarını savunması için başlatılan bir dizi eylemdir. Bu eylemlere çok sayıda işçi, sendika, parti ve sivil toplum örgütü katılmıştır. Eylemler, işçilerin ücret, çalışma koşulları, sosyal haklar ve siyasi özgürlükler gibi taleplerini dile getirmelerine olanak sağlamıştır. Eylemler, 1987-1990 yılları arasında en yoğun halini almış ve işçilerin birlik, dayanışma ve mücadele ruhunu güçlendirmiştir. Bahar Eylemleri, işçi hareketinin tarihinde önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. Çelik'in (2023), "dipten gelen dalga" olarak nitelendirdiği Bahar Eylemlerinin ülke genelinde yaygınlaşması 24 Ocak ve 12 Eylül iş birliğiyle yaratılan sistemin işleyişini bozacağı yönünde bir inanç da yaratmıştır. Bu yüzden işçilere karşı şiddetli bir tutum sergilenmiş ancak Bahar Eylemleriyle bu şiddetli ortam kırılmış ve yeni bir dönem başlamıştır. Sosyal adalet fikrinin ön plana çıktığı eylemlerde işten atılacağına farkında olan işçiler ve eylem sonrasında işten atılan işçiler, erken emekliye ayrılmaya zorlanan işçiler eylemin hukuki sonuçlarını kabul ettiklerini göstermektedir.

Bahar Eylemlerine "çatışma kuramı" üzerinden bir yaklaşım sunmaya çalışan bu yazıda Dahrendorf'un kuramı temel alınmıştır. Marx ve Weber'in fikir ve düşünceleri doğrultusunda gelişen "çatışma kuramı" özü itibarıyla toplumsal tabakalaşmanın ve toplumsal sınıfların birbirlerine göre konumlarını keşfetmeye çalışan sosyoloji kuramlarından biridir. Kuram, Marx ve Weber'in toplumsal sınıf söylemleri üzerinden şekillenmiş ancak günümüzde farklı felsefi görüşler ve yöntemlerle yorumlanmaktadır. Marx & Engels (2002), en temel haliyle toplumsal çatışmanın ekonomik temelli olduğunu ve kapitalist sistemin işçi sınıfı ile burjuvazi arasında sürekli bir mücadeleye yol açtığını savunmuştur. Weber (2018) ise toplumsal çatışmanın sadece ekonomik değil, aynı zamanda siyasal, kültürel ve statü boyutları olduğunu ileri sürmüştür. Buna göre toplum, çeşitli güç gruplarının çıkarları doğrultusunda şekillenir ve bu gruplar arasındaki rekabet toplumsal değişimin argümanıdır. Günümüzde çatışma kuramı üzerinden hareket eden Marksist düşünürler Marx'ın eleştirel bakış açısını benimseyerek kapitalizmin olumsuz etkilerini ortaya koymaya çalışırken bazı Weberyen düşünürler Weber'in analitik yaklaşımını takip ederek toplumdaki çeşitli güç ilişkilerini incelemiştir (Aron, 2016; Dahrendorf, 1959; Wright, 2014).

Bu isimlerden Dahrendorf (1959), Marx'ın iki sınıflı çatışma modelini benimsemekle birlikte, bunun yerine otoriteye dayalı çok boyutlu bir model öne sürmüştür. Ayrıca Weber'in mülkiyet, sınıf çatışmaları, bürokrasi, iktidar ve paylaşım kavramlarını kullanarak farklı bir perspektif geliştirmiştir. Dahrendorf, toplumda insanların

tabaka adı verilen hiyerarşik bir düzene göre sıralanmadığını, bunun yerine çatışma gruplarına ayrıldığını savunmaktadır. Dahrendorf, Marx'ın sanayi toplumlarına ilişkin teorisinin güncelliğini sorgularken iki temel noktaya odaklanmaktadır; birincisi, Marx'ın sınıf kavramı, sanayi toplumlarının gerçekliğiyle çelişmektedir, ikincisi, çatışma ve değişim, sanayi toplumlarında daha karmaşık ve çeşitli biçimlerde ortaya çıkmaktadır (Dahrendorf, 1959:36). Dahrendorf'a göre, sınıf kavramı sadece ekonomik ilişkileri değil, otorite ilişkilerini de kapsamalardır. Otorite, toplumun her alanında ve düzeyinde gerilim ve çatışma yaratan bir faktördür. Bu nedenle, Dahrendorf (1959), toplumdaki bütün ilişkiler ağının, pozisyona bağlı olarak belirlenen çatışma gruplarından oluştuğunu ileri sürmektedir. Dahrendorf, toplumdaki hiyerarşik ilişkilerin, zorlama ve yönlendirme sonucu ortaya çıktığını kabul etmektedir. Toplumdaki ilişkiler ağının normlar, değerler, birliktelikler ve roller tarafından şekillendirildiğini belirtmektedir. Roller, bireylerin otorite ile nasıl ilişki kurduklarını, hangi davranışları sergilediklerini ve hangi beklentilere sahip olduklarını gösterir. Kapitalist üretim tarzı içinde sermaye ve işgücü ayrımı da Dahrendorf açısından (1967) rollerin farklılaşmasıdır.

Dahrendorf'daki rol kavramı (1959), bir kişinin toplum içindeki çıkarları doğrultusunda şekillenmektedir. Buna göre bireyin toplum içinde sahip olduğu roller, yine bireyin çıkarları doğrultusunda bireyin konumuna uyum sağlar. Birey, gizli çıkarını ortaya koyduğu anda altlarıyla ve üstleriyle anlaşmazlığa düşebilir. Bireyler, anlaşmazlık yaşadığında buldukları konumun ve rollerin gerekliliklerini kavrayarak, bu gerekliliklere uygun değer yargısı, norm, inanç ve düşünce sistemi oluşturarak örgüt içinde bütünleşebilir. Bu sayede gizli çıkar, psikolojik bir olgu olmaktan çıkıp, bilinçli hale gelerek açık çıkarlar şeklini almaktadır. Bu durumda, karşıt çıkar grubuyla güç otorite ilişkisi veya çatışma kaçınılmaz hale gelmektedir. Bireyler, otoriteye sahip olmayan sınıfa dahil olsalar bile çıkarlarını fark edemeyebilirler. Bilinçli amaçlara sahip olan gizli ya da tanınmayan çıkar grupları, örneğin eşit işe eşit ücret gibi Dahrendorf'un açık çıkar grupları olarak tanımladığı örgütlenme biçimlerine dönüşmektedir. Bu gruplar, toplumsal değişim ve dönüşüm süreçlerinde etkin bir rol oynamakta ve çıkarlarını savunmak için çeşitli stratejiler geliştirmektedir. Bu süreçte, gruplar arasında çatışma ve iş birliği potansiyelleri de ortaya çıkmaktadır. Dahrendorf (1967), sanayi toplumunu, zorunlu olarak bir arada bulunan ve otorite ilişkilerine dayalı çıkar grupları arasında çatışmaların yaşandığı bir yapı olarak tanımlamaktadır. Bu çatışmalar, yöneten ve yönetilen sınıflar arasında gerçekleşirken aynı zamanda toplumsal değişmeye de yol açabilmektedir. Dahrendorf için bireysel ve toplumsal özgürlüklerin kazanılması için bu çatışmalar kaçınılmazdır ve bu çatışmalar, toplumsal ilerlemenin temel dinamiğidir. Bu bağlamda 1980 Türkiye'si için Dahrendorf'un altını çizdiği çatışma hali sadece vuku bulmakla kalmayıp ilerleyen zaman dilimlerinde de gerçekleşecek olaylara ayrıca zemin hazırlamıştır. Dahrendorfçu çatışma kuramının 1980 sonrası Türkiye'de en somut haliyle Türkiye emek tarihi açısından da bir dönüm noktası kabul edilen "Bahar Eylemleri"yle gerçekleştiği söylenebilir. Farklı bir anlatımla, 1989 Bahar Eylemlerinin çatışma kuramıyla ilişkilendirilebileceği düşünülmektedir.

Dahrendorf (1959) için çatışma, toplumun kaçınılmaz ve işlevsel bir parçasıdır, çünkü her toplum, otorite ilişkileri etrafında şekillenen dinamik güç çatışmaları içermektedir. Toplumsal düzenin altında yatan bu çatışmalar, toplumun yeniden yapılandırılması için gerekli itici gücü sağlar. Bu kuramda çatışma, sadece ekonomik sınıf mücadelesiyle sınırlı kalmaz, aynı zamanda otorite ve iktidar ilişkileri üzerinden şekillenmektedir. Bu açıdan ele alındığında 1989 Bahar Eylemleri, Türkiye'deki işçi sınıfının, sermaye ve devlet otoritesi ile karşı karşıya geldiği bir toplumsal çatışma dönemidir. Bu eylemler, Dahrendorf'un çatışma kuramıyla uyumlu olarak, devlet otoritesinin uyguladığı neo-liberal politikaların işçi sınıfı üzerindeki ekonomik ve sosyal etkilerine karşı gelişmiştir. Dahrendorf'un kuramında olduğu gibi, bu çatışma yalnızca ekonomik taleplerle sınırlı kalmamış, aynı zamanda işçilerin güç ve otorite ilişkilerine müdahalesi anlamına da gelmiştir. Dahrendorf'a göre (1967), toplumsal çatışmanın ana kaynağı otorite ilişkileridir; otoriteye sahip olanlar ve olmayanlar arasındaki dengesizlik çatışmaya yol açar. Türkiye'de 1980 sonrası dönemde, özellikle 24 Ocak Kararları ve 12 Eylül 1980 Darbesi sonrası uygulanan neo-liberal politikalar, işçi sınıfının haklarını baskılayarak ve sendikaların gücünü zayıflatarak işveren-devlet ittifakını güçlendirmiştir. Bu durum, işçilerin ekonomik ve sosyal haklarının kısıtlanması anlamına gelir ve Dahrendorf'un otoriteye karşı çıkan gruplar ve sistemle uyumlu gruplar arasındaki çatışma kavramıyla örtüşmektedir. Bahar Eylemleri, bu otorite ilişkilerine doğrudan bir meydan okuma olarak görülebilir. İşçiler, devletin ve sermayenin işçi sınıfı üzerindeki baskıcı otoritesine karşı çıkarak, ekonomik taleplerle başlayan eylemlerini toplumsal bir çatışmaya dönüştürmüşlerdir. Dahrendorf'un çatışma teorisinde otoritenin sorgulanması, toplumsal ilerlemenin motorudur ve Bahar Eylemleri de tam bu noktada, işçi sınıfının otoriteyi sorguladığı, karşı çıktığı bir dönüm noktası olarak görülebilir.

Dahrendorf (1967), toplumsal çatışmaların devrimsel değil, reformist bir yapıya sahip olduğunu öne sürer. Ona göre, toplumsal çatışmalar, toplumun içsel dengelerini yeniden düzenleyerek reformlara yol açar. Bu bağlamda çatışmalar, toplumsal düzenin sürdürülmesine ve iyileştirilmesine katkıda bulunur. Bahar Eylemlerinin sonuçlarına bakıldığında, işçiler ekonomik taleplerini kabul ettirmiş ve siyasi arenada etkili bir değişim sağlamışlardır. Örneğin, Bahar Eylemlerini takip eden yerel seçimlerde Anavatan Partisi ciddi bir oy kaybına uğramıştır. Bu, çatışmanın sonuçlarının yalnızca ekonomik değil, siyasi olduğunu da göstermektedir. Bu bağlamda, Bahar Eylemleri de bir devrim değil, reform talepleri etrafında şekillenmiş ve sonuç olarak işçi sınıfı belirli kazanımlar elde etmiştir. Ücret artışları, daha iyi çalışma koşulları gibi reformlar, Dahrendorf'un çatışma

kuramındaki toplumsal değişim süreçlerine uygun bir şekilde gerçekleşmiştir. Toplumsal düzenin kökten değişimi yerine, sistem içinde reformlar sağlanmıştır. Bu, Dahrendorf'un çatışmaların toplumsal düzeni yeniden şekillendiren, ama devrimci olmayan etkileri olduğunu savunan görüşünü de desteklemektedir. Bahar Eylemleri, Dahrendorf'un toplumsal çatışma kuramını doğrular niteliktedir. Çatışmanın kaynağı olarak ekonomik ve otorite ilişkilerine odaklanılması, toplumsal değişimin bir reform süreci olarak gerçekleşmesi ve işçi sınıfının otoriteye karşı mücadelesi, Dahrendorf'un kuramsal çerçevesiyle doğrudan örtüşmektedir. Bahar Eylemleri, Türkiye'nin emek tarihindeki bu dönüm noktasını, Dahrendorf'un çatışma teorisiyle ilişkilendirmek için bir örnek sunmaktadır.

Gerek emek tarihi gerekse emek tarihine ilişkin kesitlerin sınıfsal analizine yönelik yapılan çalışmalardan hareketle 1989 Bahar Eylemlerini Dahrendorf'un çatışma kuramı çerçevesinde açıklayan bir çalışmanın literatüre katkısı, birkaç açıdan oldukça önemli ve gereklidir: Dahrendorf'un çatışma kuramı, sınıf mücadelesini sadece ekonomik değil, aynı zamanda otorite ve iktidar ilişkileri temelinde açıklamaya odaklanır. Bu çalışma, Bahar Eylemlerini Dahrendorf'un otorite ve çatışma dinamikleri perspektifinden ele alarak, sadece sınıfsal değil, çok boyutlu bir analiz sunmaya çalışmaktadır. Bu sayede de Türkiye emek tarihi içerisindeki olaylara daha kapsamlı bir bakış açısı kazandırılabilir. Sonrasında Dahrendorf'un kuramı, endüstri ilişkilerini sadece işveren ve işçi arasında bir mücadele olarak değil, aynı zamanda devletin ve diğer otorite unsurlarının dahil olduğu daha karmaşık bir yapı olarak ele almaktadır. 1989 Bahar Eylemleri, işçilerin yalnızca işverenle değil, aynı zamanda hükümet ve devlet otoritesiyle çatıştığı bir süreçtir. Bu nedenle, Dahrendorf'un çatışma kuramı, eylemleri daha geniş bir perspektiften açıklamaya olanak tanıyarak endüstri ilişkilerine dair farklı boyutları aydınlatabilir. 1989 Bahar Eylemleri, 1980 sonrası Türkiye'de uygulanan otoriter politikalar ve neo-liberal dönüşümlerin işçi sınıfı üzerindeki etkilerini anlamak açısından kritik bir öneme sahiptir. Dahrendorf'un çatışma kuramı, bu dönemdeki otoriteye dayalı yapısal değişimlerin işçi sınıfı üzerindeki etkilerini incelemek için ideal bir teorik çerçeve sunar. Bu bağlamda yapılacak bir çalışma, hem Türkiye'deki siyasi ve ekonomik dönüşümleri analiz etmek için önemli bir katkı sağlayacak hem de işçi sınıfının otoriteyle çatışma dinamiklerinin daha iyi anlaşılmasına olanak tanıyacaktır. Dahrendorf'un çatışma kuramı, toplumsal çatışmaların toplumsal ilerleme ve değişimin motoru olduğunu savunur. 1989 Bahar Eylemleri de Türkiye'deki işçi sınıfı hareketlerinin yeniden canlandığı ve toplumsal değişim talebinin yükseldiği bir dönemi temsil etmektedir. Bu olayları Dahrendorf çerçevesinde ele almak, toplumsal değişim süreçlerinin sadece ekonomik kazanımlarla sınırlı kalmadığını, siyasi ve sosyal reformlara da yol açtığını göstermesi açısından önemlidir. 1989 Bahar Eylemlerini Dahrendorf'un kuramı çerçevesinde incelenmesi, sadece Türkiye özelinde değil, farklı ülkelerdeki işçi hareketleriyle karşılaştırılmalı çalışmalar için de bir zemin oluşturabilir. Dahrendorf'un kuramı evrensel bir yapı sunduğu için, bu kuram üzerinden yapılan analizler, Türkiye dışındaki benzer toplumsal çatışma örnekleriyle karşılaştırılarak daha geniş bir akademik tartışmaya zemin hazırlayacaktır. 1989 Bahar Eylemlerini Dahrendorf'un çatışma kuramıyla açıklamak, hem Türkiye işçi sınıfı hareketlerine yeni bir teorik perspektif kazandırır hem de toplumsal çatışmaların çok boyutlu yapısının daha derinlemesine anlaşılmasına yardımcı olabilir. O nedenle de bu çalışma, toplumsal çatışmaların karmaşıklığını ve otorite ilişkilerinin toplumsal değişim üzerindeki etkisini, kapsamlı bir şekilde ortaya koymağı amaçlamaktadır.

Dahrendorfçu çatışma kuramı ve onun yaratmış olduğu sınıfsal çözümlemeden hareketle Bahar Eylemlerini sınıfsal açıdan değerlendirmeyi amaçlayan bu çalışmada Dahrendorf'un sınıf analizi, toplumda güç ilişkilerinin çatışma yarattığı bir perspektifi yansıtmaktadır. Dahrendorf'un öne sürdüğü çok boyutlu sınıf modeli, sınıf kavramını sadece ekonomik temellere dayandırmamanın gerekliliğini savunmaktadır. Bu noktada, Bahar Eylemleri sürecinde işçilerin haklarını savunurken sadece ekonomik taleplerle değil, aynı zamanda sosyal ve siyasi taleplerle de ortaya çıktıkları görülmektedir. Dahrendorf'un 'otoriteye dayalı çok boyutlu model' önerisi, Bahar Eylemleri sırasında işçilerin sadece işverenlerle değil, aynı zamanda hükümetle de çatıştıklarını açıkça doğrulamaktadır. Özellikle dönemin Başbakanı Turgut Özal'ın eleştirilmesi ve hükümetin eylemlere müdahalesi, otorite ile işçiler arasındaki gerilimi vurgulamaktadır. Benzer şekilde eylemin çıkış noktalarından birisi olan iktidarın zayıflaması da buna örnek gösterilebilir. Bahar Eylemlerinde işçilerin örgütlenme gücünün ve eylemlerin çeşitliliğinin Dahrendorf'un çatışma ve değişim süreçlerine dair teorisini doğrulayabileceğini düşünen bu çalışmada öncelikle Dahrendorf ve onun sınıf ve çatışma kuramına yer verilecek, sonrasında Bahar Eylemlerine giden süreç, eylemleri ortaya çıkaran gelişmeler ele alındıktan sonra Bahar Eylemlerine sınıfsal bir çözümleme getirilmeye çalışılacaktır.

2. Çağdaş Sınıf Teorileri Ekseninde Ralf Dahrendorf, Sınıf Yaklaşımı ve Eleştiriler

II. Dünya Savaşının sona ermesinin ardından özellikle batılı ülkelerde yükselişe geçen sosyal refah devleti ve genişleyen sosyal politika uygulamaları işçi sınıfı açısından yeni hak ve taleplerin oluşmasına sebep olmuştur. Özellikle sosyal demokrat partilerin iktidara gelmesi, işçi sınıfının ekonomik ve sosyal haklarını savunmak için de eskisinden daha güçlü bir zemin yaratılmıştır. Wright (2014), bu gelişmelerden hareketle çağdaş sınıf teorilerinin, sınıf kavramını yeniden tanımlamak ve güncellemek için farklı yaklaşımlar sunduğunu öne sürmektedir.

Sınıf yaklaşımı, 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren gerek istihdam gerekse işgücünün yapısındaki değişimlere paralel olarak geleneksel sınıflardan farklı olarak yeni sınıfların ortaya çıktığı öne sürülmüştür (Gibson & Graham, 2010; akt. Temel, 2021). Özellikle "orta sınıfın" varlığı ve tanımı sorunu, sınıf kavramının yeni

toplumsal bölünmeleri nasıl açıklayabileceği konusundaki tartışmaların da merkezini oluşturur. Çağdaş sınıf teorisyenleri, bu soruna cevap vermek için farklı sınıf anlayışları önermiş, sınıf ile kamusal alan arasındaki ilişkiyi yeniden kurmaya çalışmıştır. Çağdaş sınıf tartışmaları, yeni çalışma biçimleri, yaşam koşulları ve eşitsizlik biçimleriyle ilgili olarak geleneksel sınıf teorilerinin yeterliliğini sorgularken geleneksel sınıf teorilerine alternatif olarak şekillenen Eric Olin Wright, John Goldthorpe, Raymond Aron, Ralph Dahrendorf gibi çağdaş sınıf teorisyenlerinin analizleri günümüzdeki sınıf ilişkilerini farklı perspektiflerden ele alarak açıklamaya çalışmaktadır. Takip eden bölümlerde bu çalışmanın teorik altyapısını oluşturan Dahrendorf'un sınıf kuramı tartışılacak sonrasında da kurama yönelik eleştirilere yer verilecektir.

2.1. Dahrendorf, Sınıf ve Çatışma Kuramı

Bu çalışmanın teorik altyapısını meydana getiren Dahrendorf ve onun sınıf yaklaşımı geleneksel sınıf teorilerinin eleştirisine dayanmaktadır. Dahrendorf (1959:42), en basit haliyle Marksist sınıf teorisinin günümüz koşullarını açıklamada yetersiz kaldığını öne sürerek, toplumdaki çatışmaların sadece ekonomik çıkar çatışmalarından değil, aynı zamanda otorite ve güç yapılarından kaynaklandığını savunmaktadır. Post-endüstriyel toplumlarda ekonomik sermaye sahipliğine bağlı olarak meydana gelen klasik sosyal gruplar bir anlamda Weberian öğretilere etkilenerek bireysel yaşam tarzı üzerinden şekillenmeye başlamıştır. Dahrendorf'a göre (1959:48), işçi sınıfı artık homojen bir yapı olmaktan çıkmış olup, vasıf durumları açısından incelendiğinde belirgin bir eşitsiz yapılanma dikkat çekmektedir; Marksizm literatüründe sıklıkla geçen işçi sınıfının homojenliğini post-endüstriyel toplumda tecrübe etmek imkansızdır. Bu noktada toplum iki ana gruptan meydana gelmektedir: otorite sahipleri (otorite ve karar alma gücüne sahip olanlar), otoriteye tabi olanlar (otorite ve karar alma süreçlerine katılmayanlar). Her kurumda emir verenler ile emir alanlar arasında sürekli bir gerilim vardır ve bu durum Marksist bakış açısından farklı olarak, sınıflar arasındaki otorite ve güç ilişkileri çerçevesinde ortaya çıkmaktadır (Turner, 2010:238). Çatışma ise, değişimin nedenidir. Güç ilişkileriyle kurduğu yaklaşımında Dahrendorf'un temel aldığı noktalardan biri sosyal çatışmanın temeli olan otorite ilişkileridir (Erdoğan, 2021:1467). Otorite ve güç yapılarının varlığı, bu çalışma açısından özellikle bahar eylemlerinin bir çatışma ürünü olduğunu düşündürmektedir. Çünkü Dahrendorf'a göre (1959:210), çatışmacı gruplar öncelikle kendilerini örgütler, daha sonra yapısal değişiklikler için çatışmaya girer.

Dahrendorf için sınıfsal ayırım temelde otorite konumuna göre şekillenmektedir ve çatışmanın bu şekilde özetlenmesi çift taraflı formun da reddi anlamına gelmektedir (Robinson ve Kelley, 1979: 40, akt. Baştürk, 2012: 137). Dahrendorf (1959; 1967), genel olarak bu çatışma biçiminin endüstri toplumlarında farklı bir toplum biçiminin ortaya çıkmasına neden olduğunu ileri sürmektedir. Dolayısıyla da kapitalist gelişmenin sınıfların ortadan kalkmasından ziyade bu yeni özellikler temelinde değerlendirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Dahrendorf'un sınıf teorisi, toplumsal yapıyı ve değişimi anlamada önemli bir çerçeve sunar. Bu teoriye göre, toplumsal sınıflar arasındaki çatışmalar, toplumsal ilerlemenin itici gücüdür ve bu çatışmalar, bireysel ve toplumsal özgürlüklerin kazanılmasında kaçınılmaz ve gereklidir. Dahrendorf, toplumsal değişimin ve ilerlemenin ancak bu çatışmalar yoluyla mümkün olabileceğini vurgular. Ne var ki, bu çatışmalar sadece teorik bir çerçevede kalmaz; tarih boyunca çeşitli toplumsal hareketler ve olaylar aracılığıyla somut bir şekilde gözlemlenebilir (Kaynar, 2023). Özellikle, 1980'li yıllarda yaşanan siyasi ve ekonomik dönüşümler, toplumsal yapıyı ve çatışma dinamiklerini derinden etkilemiştir. Türkiye'de bu dönüşümlerin toplumsal yansımaları, 1989 Bahar Eylemleri gibi önemli olaylarda kendini göstermiştir. Bu eylemler, dönemin siyasi ve ekonomik politikalarına karşı bir tepki olarak ortaya çıkmış ve Dahrendorf'un çatışma teorisinin pratikte nasıl işlediğinin olanak tanımıştır. Bahar Eylemlerini Dahrendorf'un sınıf teorisiyle irdelemek, bu toplumsal hareketlerin ardındaki çatışma dinamiklerinin de anlaşılmasını sağlar. Dahrendorf'un teorisi, toplumsal değişimin motoru olarak çatışmayı merkeze alır ve bu bakış açısı, Bahar Eylemlerinin neden ve nasıl ortaya çıktığını açıklamada kilit rol oynar. 1989 Bahar Eylemleri, sadece bir tepki değil, aynı zamanda toplumsal özgürlükler ve haklar için verilen mücadelenin somut bir örneğidir. Bu nedenle, Dahrendorf'un teorik çerçevesi, eylemlerin toplumsal yapı üzerindeki etkilerini ve toplumsal ilerlemenin nasıl gerçekleştiğini analiz etmek için güçlü bir araçtır.

1989 Bahar Eylemlerini açıklamak için kullanılan Dahrendorf'un çatışma kuramı, Türkiye emek tarihi açısından bu dönüm noktası niteliğindeki eylemleri analiz etmek için uygun bir teorik çerçeve sunmaktadır. Bu çalışma, çatışma kuramının işçi hareketlerine yönelik toplumsal yapının nasıl çok boyutlu bir çatışma alanı sunduğunu incelemektedir. Dahrendorf'un önerdiği otorite ve iktidar ilişkilerine dayalı çatışma modeli, sadece ekonomik çıkarlarla sınırlı olmayan ve devletin otoriter yapısıyla olan ilişkileri de kapsayan bir çatışma anlayışını ortaya koyar. Bahar Eylemleri, yalnızca işverenle işçiler arasında bir gerilim değil, aynı zamanda dönemin neo-liberal ekonomik politikaları ile hükümetin işçilerin taleplerine karşı gösterdiği direnişin, otoriteye dayalı daha geniş bir çatışma düzleminde değerlendirilebileceğini göstermektedir. Dahrendorf'un (1959; 1967) çatışmacı toplum modeline göre, toplumdaki otoriteyi elinde bulunduran kesim ile otoriteye karşı çıkan gruplar arasındaki ilişkiler, sınıf çatışmalarını salt ekonomik bir zeminden çıkararak çok daha kapsamlı bir çerçevede analiz edilmelidir. Bu bağlamda, Bahar Eylemlerinin yalnızca işçi-işveren ilişkisi değil, işçi sınıfının devletin otoriter müdahaleleriyle nasıl karşı karşıya kaldığını da ele alır. Bu yönüyle Dahrendorf'un modeli, Türkiye'de işçi

hareketleri açısından önemli bir teorik altyapı sunmaktadır. Örneğin, ilerleyen bölümlerde tartışılacağı üzere Bahar Eylemleri sırasında Türk-İş'in başını çektiği sendikal hareket, işçilerin taleplerini hükümete iletmeye çalışırken, devletin neo-liberal reformları sürdürme konusundaki ısrarı ve bu talepleri görmezden gelmesi, devlet ile işçi sınıfı arasındaki çatışmanın temelini oluşturmuştur. Sendikaların ücret artışına yönelik talepleri karşısında devletin kemer sıkma politikaları doğrudan çatışmıştır. Hükümetin, bu taleplere karşı sert önlemler alarak işçi hareketlerini kontrol altına almaya çalışması devletin otoriter yapısının işçi talepleriyle nasıl çatıştığını net bir şekilde göstermektedir. Dahrendorf'un çatışma modeli, bu ve benzeri olayları açıklamak için ideal bir çerçeve sunar, çünkü işçiler sadece ekonomik taleplerle değil, devletin otoriter müdahaleleriyle de karşı karşıya kalmıştır. Bu durum, çatışmanın Dahrendorf'un modeline uygun olarak sınıfsal olmaktan ziyade otorite ve güç ilişkilerine dayalı bir boyuta geçtiğini gösterir. Yine tartışılacağı üzere Bahar Eylemlerinde işçilerin talepleri başlangıçta ücret artışı ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi gibi ekonomik nedenlere dayansa da hükümetin baskıcı politikaları, eylemleri bir sınıfsal mücadelenin ötesine taşımıştır. Özellikle 1989 yerel seçimleri sonrasında ANAP'ın oy kaybı, işçilerin taleplerinin yalnızca ekonomik değil, siyasi bir tepki haline dönüştüğünün göstergesidir. Bu, Dahrendorf'un otorite ve güç yapılarının çatışmanın merkezinde olduğunu vurgulayan teorisini de doğrular niteliktedir.

2.2. Marksist ve Weberyen Perspektifin Ötesinde: Dahrendorf'un Çatışma Kuramına Odaklanma

Bu çalışmada, sınıf çatışmanın daha geleneksel Marksist ya da Weberyen kavramlarla derinlemesine bir analizi yapılmamaktadır. Çünkü bu çalışmada temel amaç, Dahrendorf'un teorik çerçevesi aracılığıyla, otoriteye dayalı toplumsal çatışmanın Bahar Eylemlerinde nasıl somut bir hal aldığını ortaya koymaktır. Bu noktada, ne Marksist sınıf mücadelesi teorisinin ekonomik indirgemeci bir okumasına ne de Weberyen metodolojinin siyasal ve toplumsal dinamiklere genişlettiği bir çatışma anlayışına odaklanılmaktadır. Bu çalışmada, Dahrendorf'un sınıf ve otoriteye dayalı çatışma modeli üzerinden eylemler analiz edilmektedir. Dolayısıyla, Marksist ya da Weberyen sınıf analizlerine derinlemesine bir tartışma yapmama tercihi, çalışmanın ana odağını daha keskin tutmak ve Dahrendorf'un çatışma teorisinin Bahar Eylemleri gibi spesifik bir olguda nasıl kullanıldığını net bir şekilde göstermek amacı taşımaktadır. Çalışmanın özgün katkısı, Dahrendorf'un otorite merkezli çatışma kuramını Türkiye'de işçi hareketleri açısından uygulayarak, sınıfsal mücadelenin toplumsal, siyasal ve ekonomik dinamiklerini bir arada incelemektir. Eylemlerin sadece ekonomik gerekçelerle değil, hükümetin otoriter politikalarıyla da nasıl doğrudan ilişkili olduğu ve çatışmanın çok boyutlu niteliğinin toplumsal hareketler üzerindeki etkisi bu çerçevede ele alınmaktadır. Bu nedenle, Marksist veya Weberyen sınıf kavrayışlarının uzun ve detaylı bir tartışması yerine, Dahrendorf'un toplumsal çatışmaya dair çok boyutlu yaklaşımını merkeze almak, çalışmanın ana amacına daha uygun bir yöntemdir.

Bu çalışma, temel olarak Dahrendorf'un otoriteye dayalı çatışma kuramını 1989 Bahar Eylemleri bağlamında ele almayı amaçlasa da sınıf mücadelesine yönelik farklı yaklaşımların Dahrendorf'a getirdiği eleştiriler de dikkate alınmalıdır. Özellikle Marksist ve Weberyen düşünürlerin, Dahrendorf'un sınıf kavramına ve toplumsal çatışma anlayışına getirdikleri eleştiriler, toplumsal yapının analizinde alternatif perspektifler sunmaktadır. Marksistler, Dahrendorf'un çatışmayı sadece otorite ekseninde değerlendirmesini, sınıf mücadelesinin ekonomi-politik boyutunu ihmal etmekte eleştirirken; Weberyen düşünürler, Dahrendorf'un toplumsal statü ve meşruiyet gibi daha karmaşık toplumsal dinamiklere yeterince yer vermediğini savunmaktadır. Bu farklı eleştiriler, çalışmanın Dahrendorf'a dayalı analizini daha geniş bir düşünsel bağlama oturtarak, Bahar Eylemlerinin çok katmanlı doğasının daha derinlemesine anlaşılmasına katkı sağlayabilir.

Dahrendorf'un toplumsal çatışma teorisini hem Marksist hem de Weberyen düşünce geleneğinden etkilenen de bu iki yaklaşımın klasik versiyonlarından önemli farklılıklar gösterir. Marksist ve Weberyen düşüncenin Dahrendorf'un teorisine nasıl yaklaştığı şu şekilde özetlenebilir: Marksist öğretilerde sınıf çatışması, ekonomik ilişkiler ve üretim araçlarının sahipliği üzerinden tanımlanır. Marx'a göre (2021), toplumsal yapıyı belirleyen temel dinamik üretim ilişkileridir ve tarihsel olarak işçi sınıfı (proletarya) ile sermaye sahipleri (burjuvazi) arasındaki çatışma kaçınılmazdır. Bu çatışmanın sonucu, kapitalist sistemin yıkılması ve sosyalizmin yükselmesidir. Marksist düşünürler, Dahrendorf'un sınıf kavramını ekonomik temelden ayırarak daha geniş bir sosyal farklılıklar ve güç ilişkileri çerçevesinde ele almasını eleştirir. Dahrendorf, çatışmanın sadece üretim araçlarına sahiplik ile sınırlı olmadığını, toplumdaki çeşitli otorite ilişkilerinin de çatışmaya yol açtığını vurgular. İlerleyen bölümde düşünürler bazında da ele alınacağı üzere Marksist düşünürler için, bu bakış açısı sınıf mücadelesinin ekonomik kökenini göz ardı etmeye eğilimlidir ve çatışmayı sistemik bir değişime yönlendiren unsurları zayıflatır.

Weber (2017), toplumsal sınıfları yalnızca ekonomik ilişkiler üzerinden değil, aynı zamanda statü ve otorite gibi unsurlar üzerinden de tanımlar. Weber açısından bir sınıf, bir toplumsal grup için belirleyici olabilir, ancak statü ve güç ilişkileri de toplumsal hiyerarşide belirleyici rol oynamaktadır. Weber gibi, Dahrendorf da toplumsal çatışmayı yalnızca ekonomik sınıflarla açıklamaz. Dahrendorf, otorite ilişkilerinin toplumsal çatışmanın kaynağı olduğunu savunarak, Weber'in çok boyutlu toplumsal farklılık anlayışına yakın bir yaklaşım benimsemektedir. Bu nedenle Weberyen düşünürler, Dahrendorf'un çatışma teorisini, toplumsal tabakalaşmanın ekonomik, politik ve sosyal boyutlarını birlikte ele aldığı için daha zengin bir perspektif olarak

görebilir. Dahrendorf, modern toplumlarda bürokratik otoritenin, çatışmaların merkezinde olduğunu vurgular. Bu anlamda, Weberyen düşünürler Dahrendorf'un analizlerini toplumsal düzenin karmaşıklığını anlamak için faydalı bulmaktadır.

Son olarak bu çalışmanın teorik altyapısında düşünce ve fikir olarak uyum sağladığı düşünülse de neden E. P. Thompson ve Gramsci'nin yer almadığı konusuna değinmek icap etmektedir. Gramsci'nin (1971) hegemonya mücadelesi veya E.P. Thompson'ın (2004) ahlaki ekonomi çerçevesi, işçi sınıfı hareketlerinin toplumsal ve siyasi yönlerini anlamada güçlü yaklaşımlar sunar. Ancak, Bahar Eylemlerinin özel yapısı, yalnızca sınıfsal ya da ideolojik bir hegemonya mücadelesi değil, aynı zamanda devletin otoriter müdahaleleri ve neoliberal politikaların doğrudan işçi sınıfı üzerinde yarattığı baskılarla karakterize edilmiştir. Dahrendorf'un teorisi, işçi sınıfının devletin otoriter yapısıyla ve güç ilişkileriyle nasıl çatışmaya girdiğini açıklamakta diğer kuramlardan daha işlevsel bir perspektif sunmaktadır. Gramsci ve Thompson, işçi hareketlerini daha çok sınıfsal ya da ahlaki bir çerçevede analiz ederken, Dahrendorf'un teorisi bu çatışmaların devlet otoritesi ve otoriteye karşı çıkan gruplar arasındaki çok boyutlu ilişkileri de göz önünde bulundurmaktadır. Bahar Eylemlerinin özellikle devletle olan bu çatışma boyutu, Dahrendorf'un teorisiyle daha net bir şekilde açıklanabilir. Gramsci'nin hegemonya teorisi, daha çok ideolojik ve kültürel hegemonya mücadeleleri üzerine odaklanırken, Dahrendorf, çatışmanın ekonomik, toplumsal ve siyasi otorite arasındaki ilişkilerle nasıl şekillendiğini vurgulamaktadır. Gramsci'ye göre (1971), sınıf mücadelesi sadece ekonomik ve siyasi alanlarda değil, ideolojik ve kültürel düzlemlerde de gerçekleşir. Hegemonya, bir sınıfın, özellikle egemen sınıfın, diğer sınıflar üzerinde ideolojik ve kültürel hâkimiyet kurarak onların rızasını kazanması anlamına gelir. Gramsci, egemen sınıfın bu hegemonya aracılığıyla kültürel ve entelektüel kurumları (medya, eğitim, kilise vb.) kullanarak işçi sınıfının dünya görüşünü şekillendirdiğini ve bu sınıfın kendi egemenliğine rıza göstermesini sağladığını öne sürmektedir. Gramsci'nin hegemonya anlayışı, ekonomik ve siyasi güçlerin dışında, egemen sınıfın toplumsal ve kültürel yapılar üzerinde nasıl bir hâkimiyet kurduğunu vurgulamaktadır. 1989 Bahar Eylemlerinde, işçi sınıfının tepkisi başlangıçta tamamen ekonomik taleplerle sınırlanmıştır. Ancak Gramsci'nin teorisi bağlamında, işçilerin mücadele ettiği ortamın sadece ekonomik değil, aynı zamanda ideolojik bir hegemonya mücadelesi olduğu söylenebilir. Örneğin, 1980'ler boyunca uygulanan neo-liberal politikalar, toplumun genelini işçi sınıfı taleplerine karşı daha duysuz hale getirmiş, devlet ve medya bu talepleri radikal ya da marjinal göstererek bir tür hegemonya kurmuştur. Gramsci'nin teorisinden hareketle, işçiler bu hegemonik düzenin farkında olmayabilir ve egemen sınıfın çıkarlarına uygun şekilde düşünmeye zorlanabilir. Dolayısıyla, Bahar Eylemlerinde işçiler sadece ekonomik değil, ideolojik bir baskı sistemiyle de karşı karşıya kalmış olabilir. Ancak, Bahar Eylemleri'nde ideolojik hegemonya yerine, işçilerin taleplerine yönelik devletin otoriter müdahalesi ve çatışma ön plana çıkmıştır. Bu durum, Dahrendorf'un teorisiyle daha net bir şekilde açıklanabilir.

1989 Bahar Eylemleri sırasında, işçiler sadece ücret artışı ve daha iyi çalışma koşulları talep etmemiş, aynı zamanda devletin neo-liberal politikalarına ve otoriter yönetimine karşı da bir mücadele vermişlerdir. Dahrendorf'un çatışma anlayışı, bu noktada devreye girmektedir. Çatışma, sadece ekonomik düzeyde değil, aynı zamanda devletin otoriter yapısı ile işçilerin örgütlenme özgürlüğü arasında da gerçekleşmiştir. Dahrendorf'a göre (1959:215), bu tür çatışmalar toplumsal değişimin motoru olup, otoriteye karşı örgütlenmiş grupların devlete karşı verdiği mücadele olarak tanımlanır. Bu bağlamda, Gramsci'nin hegemonya teorisinden farklı olarak Bahar Eylemlerinde işçilerin verdiği mücadele, devlete karşı doğrudan bir otorite çatışmasıdır. Gramsci'nin ideolojik hegemonya anlayışında, işçi sınıfı, kültürel ve entelektüel kontrol mekanizmaları aracılığıyla egemen sınıfa rıza göstermeye zorlanır. Ancak Bahar Eylemlerinde, işçilerin taleplerine doğrudan devlet müdahalesi olmuş ve işçiler devletin ekonomik ve politik kararlarına karşı direnç göstermiştir. Bu durum, Dahrendorf'un otoriteye dayalı çatışma modelini doğrular niteliktedir. Gramsci'nin (1971) hegemonya anlayışında, işçi sınıfının mücadelesi, egemen sınıfın ideolojik baskılarına karşı bir savaş olarak şekillenir. Oysa 1989 Bahar Eylemlerinde, işçiler, devletin ekonomik politikaları ve otoriter yönetimiyle doğrudan bir çatışmaya girmiştir. Burada otoriter yapının (ANAP hükümeti), işçi sınıfının taleplerini bastırmak için kullandığı yöntemler, çatışmayı ekonomik taleplerden daha geniş bir otorite mücadelesine dönüştürmüştür. Bu da Dahrendorf'un, çatışmanın sadece ekonomik temelli değil, aynı zamanda otoriteye dayalı bir mücadele olduğunu ileri sürdüğü teorisini desteklemektedir.

2.3. Marksist ve Weberyen Açından Dahrendorf Eleştirisi

Dahrendorf'un teorisi, Marksizm ile Weberyen düşünce arasında bir köprü kurmaya çalışırken, her iki tarafın da dikkatini çeken, ama aynı zamanda her iki yaklaşım tarafından da farklı açılardan eleştirilen bir konumda yer almaktadır. Konuyu daha somut ifade edebilmek adına Marksist ve Weberyen düşünürlerin Dahrendorf'un toplumsal çatışma teorisini yorumlayışını ve eleştirisine göz atmak gerekir: Marksist perspektiften ele alındığında Wright (2016), sınıf mücadelesini merkezine alan Marksist bakış açısını geliştirirken, Dahrendorf'un teorisini eleştirmektedir. Wright'a göre, Dahrendorf'un sınıf kavramını otorite ilişkileri üzerinden tanımlaması, sınıf çatışmasının kökenindeki maddi (ekonomik) faktörleri zayıflatır. Wright, toplumsal çatışmanın temelinde üretim ilişkileri ve mülkiyet yapısının yattığını savunarak ve bu anlamda Dahrendorf'un bakış açısının çatışmayı

'yumuşatarak' sistemin içinde çözmeye çalıştığını öne sürmektedir. Bu da Marksist devrimci değişim beklentisiyle ters düşmektedir. Wright'ın ardından neslinin bilinen en iyi Marksist düşünürlerinden biri olan Ralph Miliband, Dahrendorf'un çatışma teorisini, sınıf mücadelesinin devlet ve kapitalist sınıf üzerindeki etkisini yeterince vurgulamadığı için eleştirmektedir. Dahrendorf, çatışmanın sadece otoriteye dayalı olduğunu vurgularken, Miliband (1969:62), sınıf mücadelesinin esas olarak kapitalist sınıfın ekonomik çıkarlarını koruma çabasıyla şekillendiğini savunmaktadır. Miliband, Dahrendorf'un daha reformist bir çizgide kalıp, kapitalizmin yapısal değişimini hedeflemediğini düşünmektedir. Sınıf mücadelesini devlete ve ideolojik aygıtlara dayandırarak analiz eden bir başka önemli Marksist düşünür Poulantzas, Dahrendorf'un otorite merkezli çatışma teorisini, toplumsal yapıların maddi sınıfsal çıkarlar etrafında şekillendiği gerçeğini göz ardı ettiği için eleştirmektedir. Poulantzas'a göre (1975:176), Dahrendorf'un çatışma teorisini, devletin sınıf egemenliğini koruma işlevini ve ekonomik eşitsizlikleri yeterince dikkate almamaktadır. Poulantzas, Marksist bir bakış açısıyla Dahrendorf'un çatışma teorisinin sınıf mücadelesini anlamakta eksik kaldığını savunmaktadır.

Marksistlerden farklı olarak Dahrendorf'u eleştiren Weberyen düşünürler arasında Anthony Giddens, Dahrendorf'un toplumsal çatışma teorisini olumlu bir şekilde ele alan önemli bir Weberyen düşünürdür. Giddens (1975), Dahrendorf'un otoriteye dayalı çatışma anlayışını, toplumsal sınıf ve çatışmanın sadece ekonomik temellere dayanmayan çok boyutlu bir yapıya sahip olduğunu savunan Weberyen bir bakış açısıyla değerlendirmektedir. Giddens, toplumsal çatışmaların otorite, statü ve güç ilişkileri çerçevesinde incelenmesi gerektiğini belirterek Dahrendorf'un Weberyen geleneği geliştiren bir yaklaşıma sahip olduğunu düşünmektedir. Giddens, bu anlamda Dahrendorf'un çatışma teorisini toplumsal dinamiklerin daha kapsamlı bir şekilde anlaşılmasına katkı sağlayan bir araç olarak değerlendirmektedir. Fransız sosyolog Raymond Aron (2016), Weberyen çizgide duran bir düşünür olarak, Dahrendorf'un çatışma teorisini çatışmanın toplumsal ilerlemenin temel motorlarından biri olduğunu kabul ederek Dahrendorf'un, Weberyen otorite ve bürokrasi analizini genişleten yaklaşımlarını desteklemektedir. Aron'a göre (1988:189), Dahrendorf'un toplumsal çatışma teorisini, modern toplumlarda karmaşık otorite yapıları içinde güç dengesizliklerini anlamak için önemli bir perspektif sunmaktadır. Aron, Dahrendorf'un Marksizm ile olan mesafesini olumlu bulur, çünkü Aron da toplumsal çatışmayı yalnızca ekonomik sınıf mücadelesine indirgemeyen bir bakış açısını savunmaktadır. Weberci bir perspektifle toplumsal yapı ve otorite ilişkilerini inceleyen C. Wright Mills, özellikle güç elitleri üzerine çalışmalarıyla bilinir ve Dahrendorf'un toplumsal çatışma teorisini, otoritenin ve elitlerin toplumsal kontrolünü analiz etme açısından yararlı bulmaktadır. Mills (2000), toplumsal sınıfların yanı sıra, Weber'in statü ve otorite yapılarına dayalı analizi üzerinden Dahrendorf'un çatışma teorisinin modern toplumlarda çatışmaların anlaşılmasında derinlik kazandırdığını düşünmektedir.

Dahrendorf hem Marksist hem de Weberyen teorilerden etkilense de bu iki yaklaşımı sentezlemeye çalışmıştır. Ancak, özellikle Marksistler, Dahrendorf'un çatışmayı toplumsal dönüşüm yerine reformlarla sınırlamasını ve ekonomik sınıf çatışmasını geri plana atmasını ciddi bir eleştiri noktası olarak görmüştür. Weberyen düşünürler ise Dahrendorf'un çok boyutlu otorite analizini ve toplumsal çatışmayı geniş bir perspektifte ele almasını genel olarak desteklemiştir. Bu düşünürler, Dahrendorf'un teorisini, toplumsal çatışmaların sadece ekonomik değil, otorite ve güç ilişkilerinden kaynaklanan geniş bir sosyal dinamik yelpazesi üzerinden anlaşılması gerektiğini savunan bir perspektifle yorumlamıştır. Bu yorumlar temel alınarak ilerleyen bölümde 1989 Bahar Eylemlerinin ortaya çıkış koşulları irdelenecektir.

3. 1989 Bahar Eylemleri: Öncesi ve Sonrası

1989 Bahar Eylemleri, Türkiye'nin toplumsal ve siyasi tarihinin dönüm noktalarından biri olarak kabul edilir. Bu eylemler, işçi sınıfının ve emekçi kesimlerin, dönemin baskıcı ekonomik politikalarına ve sosyal adaletsizliklerine karşı kolektif bir direnişi olarak ortaya çıkmıştır. 24 Ocak Kararlarının ardından uygulanan neoliberal politikalar, işçi haklarında büyük kayıplara ve geniş çaplı işsizlik sorunlarına yol açmış, bu durum toplumda derin bir huzursuzluk yaratmıştır. 24 Ocak kararları öncesinde Türkiye'de işsizlik oranı, 1979 yılı verilerine göre, yaklaşık %13 civarındadır. Bu dönemde petrol krizlerinin yarattığı küresel ekonomik durgunluk ve Türkiye'nin artan dış borç yükü nedeniyle işsizlik ve enflasyon oranları ciddi seviyelere ulaşmıştır. 24 Ocak kararları sonrasında işsizlik kısa vadede azalmadı, hatta uygulanan kemer sıkma politikaları ve ithalatı azaltma hedefiyle birlikte, kısa dönemde işsizliğin arttığı gözlemlenmiştir. 1981'de işsizlik oranı %15'e kadar yükselmiş ancak, ilerleyen yıllarda bu oran kademeli olarak azalmaya başlamıştır (Eğilmez, 2020:206). Bu bağlamda, Bahar Eylemleri sadece ekonomik taleplerin değil, aynı zamanda demokrasi, özgürlük ve adalet arayışının da simgesi olmuştur.

Eylemler, farklı sektörlerden işçilerin, sendikaların ve sivil toplum örgütlerinin geniş katılımıyla ülke genelinde yayılmış, Türkiye'deki emek hareketinin gücünü ve dayanışmasını gözler önüne sermiştir. Bu süreçte, işçiler ve sendikalar sadece ekonomik çıkarlarını korumakla kalmamış, aynı zamanda daha adil ve demokratik bir toplumsal düzenin tesisi için de mücadele etmiştir. Bahar Eylemleri, sadece bir protesto dalgası olmanın ötesinde, toplumsal değişim için verilen mücadelenin ve halkın iradesinin güçlü bir yansıması olmuştur. Eylemler sırasında yaşanan geniş çaplı grevler, yürüyüşler ve mitingler, işçi sınıfının kararlılığını ve dayanışmasını perçinlemiştir. Bu

hareket, aynı zamanda devletin işçi hareketlerine karşı sert tepkisi ve uyguladığı baskılarla da tarihe geçmiştir. Bu nedenle, Bahar Eylemlerini anlamak, Türkiye'nin yakın tarihindeki toplumsal dinamikleri ve dönüşümleri anlamak açısından hayati önem taşımaktadır.

1989 Bahar Eylemleri, Türkiye'deki işçi hareketlerinin tarihindeki en önemli dönüm noktalarından biri olarak kabul edilir. Bu eylemler, işçi sınıfının hak arayışında ne kadar kararlı olduğunu ve toplumsal adalet mücadelesinin her dönemde ne kadar canlı ve gerekli olduğunu göstermiştir. Bahar Eylemlerini analiz etmek, sadece geçmişini anlamak için değil, aynı zamanda günümüz toplumsal hareketlerini ve gelecekteki olası toplumsal değişimleri öngörmek için de kritik bir öneme sahiptir.

3.1. 1989 Bahar Eylemlerine Giden Yol: Toplumsal Çatışmanın ve Direnişin Yükselişi

1989 Bahar Eylemlerine giden yol, Türkiye'nin sosyoekonomik yapısında derin ve kalıcı değişikliklere yol açan, toplumsal çatışmayı ve direnişi tetikleyen karmaşık bir süreçle örülmüştür. 1980'lerin başında alınan 24 Ocak Kararları, ülkenin ekonomik paradigmasını değiştirmiştir. Bu neoliberal politikalar, serbest piyasa ekonomisine geçişi hızlandırırken, özelleştirme uygulamaları ve kamu harcamalarındaki kesintilerle işçi sınıfının yaşam koşullarını ciddi şekilde kötüleştirmiştir. Artan işsizlik oranları, reel ücretlerin gerilemesi ve sosyal güvenlik sistemindeki zayıflamalar, geniş halk kitlelerini ekonomik olarak savunmasız bıraktığı gibi sosyal adaletsizlik duygusunu da pekiştirmiştir. Bu ekonomik sıkıntılar, işçi sınıfının yanı sıra geniş toplum kesimlerinde de derin bir hoşnutsuzluğa yol açmıştır. Sendikalar ve sivil toplum örgütleri, artan baskılara ve hükümetin sınırlayıcı politikalarına rağmen, işçilerin haklarını savunmak ve daha adil bir toplumsal düzen talep etmek için örgütlenmeye devam etmiştir. 1980'lerin sonlarına gelindiğinde, bu hoşnutsuzluk ve direniş ruhu, ülkenin dört bir yanında düzenlenen grevler, protestolar ve mitinglerle kendini göstermeye başlamıştır.

1989 yılına gelindiğinde, toplumsal gerilim doruk noktasına ulaşmıştır. İşçilerin ve emekçilerin, ekonomik ve sosyal haklarını geri kazanmak için gösterdiği kararlılık, Bahar Eylemleri olarak bilinen geniş çaplı ve etkili bir protesto hareketine dönüşmüştür. Bu eylemler, yalnızca ekonomik taleplerle sınırlı kalmayıp, aynı zamanda demokrasi, özgürlük ve adalet arayışının güçlü bir ifadesi olarak ortaya çıkmıştır. Bu süreç, Türkiye'nin toplumsal tarihindeki önemli dönüm noktalarından biri olarak, emek hareketlerinin gücünü ve dayanışmasını gözler önüne sermiştir.

1980'lerde Dünya genelinde neoliberal politikaların uygulanmaya başlaması ve akabinde işçi sınıfının her türlü ekonomik ve sosyal hakkını büyük ölçüde kaybetmesi bilinen bir gerçektir. Özellikle bu dönemde güvencesizleştirme politikalarının devamı niteliğinde özelleştirme ve esnekleşmeyle sendikalar ciddi üye kayıplarına uğrarken politik olarak da eski görünümünden uzaklaşmıştır. Albo (2009:4), bu durumu neo liberalizmin ortaya çıkışını işçi sınıfı politikalarının uğradığı yenilgiden ve işçi sendikalarının yaşadığı gerilemeden ayırmanın mümkün olmadığı şekilde açıklamaktadır. Türkiye'de her ne kadar 1980'lerin ikinci yarısı işçi sınıfı için bir canlanma dönemi olsa da Doğan'a göre (2018:265), 12 Eylül darbesi hâkim sınıfın örgütlü işçi hareketinin susturulmasına yardımcı olmuş ve uluslararası finans kapitalin değişen taleplerine Türkiye'nin yapısal açıdan uyum sağlamasının siyasi ve yapısal temellerini atmıştır. Buna göre, endüstri ilişkileri rejiminin kurumsal yapısı işveren ihtiyaçlarına göre yeniden düzenlenmiş yine de 80'lerin ikinci yarısında, işçiler hem satın alma güçleri ve hayat standartlarındaki düşmeye hem de Özal yönetiminin Türk işçilerinin ahlaki ekonomisine yönelik kavgacı söylemine karşı tepki göstermiştir (Doğan, 2018:265). Gerçekten de 24 Ocak kararları ve 12 Eylül askeri darbesi baskılama ve şiddet ortamını yaratırken, bu ortam en çok işçi sınıfının aleyhine gelişmiştir, ancak işçi sınıfı bu duruma kayıtsız kalmayarak sürece tepki koymuştur. Taş'ın (2012:74) aktardığına göre, Ocak 1980'de grevdeki işçi sayısı 6500 civarındayken haziran sonunda bu sayı 60 binlere çıkmıştır. Çelik (2023:703), grev sayısındaki artışın 1983 yılında kabul edilen Sendikalar Kanunundan kaynaklı olduğunu öne sürmektedir. Buna göre mevzuat grev hakkına ilişkin son derece sınırlı düzenlemeler getirirken dönem boyu işçi eylemleri ve direnişler daha fazla önem kazanmıştır. Yine Çelik'e göre (2023:701), 1984-88 yılları arasında grev eğilimi zayıf seyredirken reel ücretlerin düşüşünü takip eden süreçte grev eğilimi artmaya başlamıştır.

1982 Anayasası ve 1983'te kabul edilen 2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Yasası'nın getirdiği yasaklar ve kısıtlamalar, grevin endüstri ilişkilerinin temel unsurlarından biri olma özelliğini zayıflatmıştır. Koç (2003), bahar eylemlerine kadar geçen yaklaşık beş yıllık süreci değerlendirirken döneme damga vurmuş işçi eylemlerinden örnekler vermektedir. Buna göre 1984 yılında yeniden canlanan grevler, 18 Kasım 1986-18 Şubat 1987 tarihleri arasında 2650 işçinin katılımıyla yapılan Netaş grevi, toplu pazarlık sürecinde grev-dışı eylemlerin ve sınıf-içi dayanışmanın önemini öğretirken, 1987 yılında Petrol-İş'in 63 işyerinde, Tez Koop-İş'in Migros'ta, Tümtis'in 45 ambarda ve Deri-İş'in 117 deri işyerinde yaptığı grevler de özel sektör işçilerinin hareketlenmesinde yeni bir aşama oluşturmuştur. 1987 yılında Türk-Metal'in Seydişehir Alüminyum Tesislerindeki grevi de ayrıca önemlidir (Koç, 2003:221). Kocaeli SEKA fabrikasındaki işçiler gibi kamu işçileri, Petrol-İş grevini takip eden süreçte ülke genelinde kendiliğinden protesto eylemleri düzenlemiştir. Bu tarz eylemler şüphesiz yerel seçimlerin gündemini belirlemede rol oynamış ve böylece iktidar partisinin mutlak yenilgisine ve Mayıs ayında Türk-İş ile hükümet arasında varılan nihai anlaşmaya katkıda bulunmuştur. Pasif

niteliklerine rağmen bu protestolar, sendikalaşma hakları ve toplu pazarlık rejimine ilişkin mevcut yasalarda değişiklik yapılması gibi örgütlü emeğin yerleşik siyasi taleplerini de dile getirmiştir (Çelik, 1996). Burada sayılan örnekler dışında yine bu dönemde irili ufaklı pek çok grev yaşanmıştır. Bir bütün olarak düşünüldüğünde ekonomik ve sosyal adaletsizliklerin artması, işçi sınıfının yaşam koşullarının kötüleşmesi ve sendikaların baskılar karşısında güçlenerek örgütlenmesi, 1989 Bahar Eylemlerini hazırlayan sürecin temel dinamikleridir. İşçi hareketlerine paralel olarak toplumsal hareketlilik ve örgütlenme, nihayetinde Bahar Eylemlerinin patlak vermesine zemin hazırlamıştır. İlerleyen bölümde eylemlerin nasıl gerçekleştiği, hangi biçimlerde kendini gösterdiğini ve Türkiye'deki toplumsal yapıyı nasıl etkilediği açıklanmaya çalışılacaktır.

3.2. Dip Dalgası: 1989 Bahar Eylemleri

1989 Bahar Eylemleri, Türkiye emek tarihi için önemli bir araştırma konusudur. Gerek örgütlülük gerekse yarattığı etkiler, kendisinden sonra gelen eylemlere de bir örnek teşkil ettiğinden bahar eylemleri, üzerinde detaylıca konuşulmaya değer işçi hareketleridir. Bu eylemler en basit haliyle, 1980'lerin sonlarına doğru uygulanan neoliberal politikaların yarattığı derin ekonomik ve sosyal sorunlara karşı bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Farklı sektörlerdeki işçilerin, sendikaların ve sivil toplum kuruluşlarının yoğun katılımıyla gerçekleşen bu eylemler, ülke genelinde geniş bir etki yaratmıştır. Bu dönemde işçiler, ekonomik taleplerinin yanı sıra, demokratik haklar ve sosyal adalet için de mücadele etmiştir. 1989 Bahar Eylemleri, işçi sınıfının örgütlenme gücünü ve toplumsal değişim taleplerini güçlü bir şekilde ortaya koyarak, Türkiye'nin toplumsal ve siyasal yapısında derin izler bırakmıştır.

Bahar Eylemlerinin patlak verdiği ve sonrasında ülke geneline yayıldığı noktada her şeyden önce sendikaların tutumuna değinmek gerekir. Çünkü eylemlerin gelişerek büyümesinde sendikal tavrın önemli olduğu düşünülmektedir. Eylemler başladığında bazı sendikalar destekleyici politika izlerken bazıları eylemlerin karşısında yer almış bazılarıysa sessiz kalmayı tercih etmiştir. Kısacası üç farklı sendikal tavrın bu süreçte gerçekleştiği söylenebilir. Örneğin Koç (2003:132), bahar eylemlerine katılan pek çok işçinin çalışma hayatlarındaki ilk eylem deneyimi olduğunu öne sürerek Yol-İş Sendikasının örneğinden hareket etmektedir. Buna göre sendika, Ankara, İstanbul, Mersin gibi şube eylemlerinin ardından genel merkez kararıyla ülke çapında bir eyleme geçerken, siyasal nedenlerden ötürü eylemlere katılmayanlar da zaman içinde korkularından arınarak eylemlere destek vermeye başlamıştır. Çelik ise (2023), pasifist sendikal tutumun kırılmasında bahar eylemlerinin önemine dikkat çekerek mücadeleci çizgiyi işaret etmektedir. Buna göre grevlerin çoğu, dönemin Türk-İş içindeki ilerici sendikalar ile bağımsız sendikalar tarafından gerçekleşirken Türk-İş içinde köklü bir değişim de yaşanmıştır (Çelik, 2023:700). Sendikaların bu denli pasifist davranması ya da grev ve eylemlere karşı mesafeli duruşu esasen Türkiye'deki sendikal rejimden kaynaklı olduğu söylenebilir. Farklı bir anlatımla sendika liderlerinin dönem hükümetleriyle partiler üstü olma ilkesini görmezden gelecek şekilde hareket etmeleri, bahar eylemleri başladığında sendikasızlığın ne anlama gelmediğini de ortaya koymuştur. Doğan (2018), sendika liderlerinin siyasi bağlantıları doğrultusunda hareket etmesi neoliberalizme geçişi kolaylaştırırken var olan hareketi de çökerttiğini öne sürmektedir. Bu bağlamda, sendika liderleri üye çıkarlarını doğrudan etkilemeyen siyasi meselelere müdahil olmaya alışkın değillerdir; bu nedenle 90'lı yıllarda işgücü piyasasında gerçekleştirilen sözde reformları ve büyük ölçekli özelleştirmeleri engellemek için fazla bir şey yapmamıştır (Doğan, 2018:261).

Bahar Eylemlerini tetikleyen kuşkusuz en önemli olay önceki bölümlerde de bahsedildiği üzere 600bin kamu işçisini ilgilendiren toplu iş sözleşme görüşmelerinin tıkanmasıdır. Türk-İş'e bağlı 26 sendikayla üç kamu işveren sendikası TÜHİS, Kamu-İş ve Türk Kamu-Sen arasında sürdürülen görüşmelerde özellikle ücret artışı konusunda yoğun tartışmalar yaşanmış, Türk-İş'in talep ettiği artış oranının oldukça altında bir oran teklif eden işveren sendikaları görüşmeleri tıkarken Türkiye emek tarihinin de en önemli olaylarının başlamasına da zemin hazırlamıştır. Her şeyden öte 12 Eylül rejiminin Türkiye endüstri ilişkileri sistemini işlemez hale getirdiği bilinen bir gerçektir. Ne var ki bahar eylemleri başladığında rejim yasakları yavaş yavaş delinerek tersine bir etki yaratmış ve kitlesel hareket tarafından işlemez hale getirilmiştir. Bunun da nedenlerini, işçiler arasında sınıf bilincinin ve dayanışmanın gelişmesine, sendikaların talimatlarına uyularak geleneksel siyasi parti taraftarlığının terk edilmesine, grev dışı eylemlerin etkin biçimde kullanılmasına ve kamuoyu desteğinin sağlanmasına bağlayabiliriz (Koç, 1998:166).

1989 Bahar Eylemleri, işçi sınıfının hak arayışı ve direnişi kapsamında çeşitli marjinal eylem biçimlerinin de kullanıldığı bir dönem olarak dikkat çekmiştir. İşçiler taleplerini daha güçlü bir şekilde dile getirmek ve kamuoyunun dikkatini çekmek için alışılmadık dışı yöntemlere başvurmaktan çekinmedikleri gibi bu yöntemler daha önce hiçbir yerde görülmemiş, denenmemiş pek çok kişinin ilk defa tecrübe ettiği eylem türleridir. En yaygın olarak kullanılan ya da karşılaşılan eylem türleri şu şekilde sıralanabilir: İşyerinde direniş, iş yavaşlatma, viziteye toplu olarak çıkma, fazla mesaiye kalmama, vevne önünde kuyruk oluşturma, işe geç başlama, ara dinlenmelerini "tam" olarak kullanma, miting ve toplantı yapma, gösteri ve yürüyüş yapma, servis araçlarına binmeyerek yürüme, yalınayak yürüme, işyerini terk etmeme, açlık grevi, yemek boykotu, dilekçe verme, ücret fişlerini işverene veya yetkililere gönderme, toplu olarak telgraf çekme, toplu olarak mektup gönderme, toplu iş sözleşmesi dışı ödemeleri reddetme, avansı reddetme, işverence düzenlenen toplantı ve törenlere katılmama, alkışlama, sakal bırakma, Fak-

Fuk-Fon'a (Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu) başvurma, toplu olarak dilenme, korna çalma, kefenli basın toplantısı düzenleme, tüketici boykotu yapma, siyah çelenk koyma, siyah gömlek giyme, belden yukarısını soyunup gösteri yapma, işyerinde verilen yemekleri ailelere götürme, pazar boykotu yapma, saç kesme, makina ve teçhizata işverenin işçiye gösterdiği kadar özen gösterme, topluca fırına gidip ekmek alma ve yolu kapatarak yeme, görev dışı iş yapmama, işçi sağlığı ve iş güvenliği önlemleri alınmamış araç ve makineleri kullanmama, işyerinde kimse ile konuşmama, eş ve çocuklarla gösteri yapma, eşleri boşamak için başvurma, çocukları satılığa çıkarma, gömlekleri satılığa çıkarma, ana caddede oturarak trafiği engelleme. Bahar Eylemlerinde tecrübe edilen bu marjinal eylemler sadece kamuoyunun desteğini almakla kalmamış aynı zamanda da kitlesel eylemlerin ve sınıf bilincinin de yeniden kazanılmasına sebep olmuştur. Önceden de belirtildiği gibi sendikaların pasifist tutumu burada da kendini gösterirken Türk-İş üst düzey bir sıçrama yaşatmasa da basın açıklamalarıyla destek mesajları vermiştir (Koç, 2003:131).

Bahar Eylemlerinden işçi sınıfının karlı çıktığı aşıkardır. Türk-İş'in talep ettiği ücret artış oranının neredeyse yarısı kadar bir artış öneren dönem hükümetine karşın eylemler sonunda %140'lık bir ücret artışı elde edilmiştir. Başlangıç itibarıyla ekonomik gerekçelere dayanan protesto eylemleri zaman içinde politize olmayı da beraberinde getirerek ilerleyen bölümlerde de tartışılacağı üzere Dahrendorf'un tezini de doğrular niteliktedir. Gerçekten de bahar eylemlerini takip eden süreçte Mart 1989 tarihinde yapılan yerel seçimlerde dönemin iktidar partisi olan Anavatan Partisi oy oranını yaklaşık olarak %20 oranında düşürmüştü ve kendi tarihleri açısından çözülme süreci başlamıştır. Neo-liberal politikalara karşı girişilen eylemlerde elbette "bir bedel ödenmesi" de gündeme gelmiştir. Doğan'ın (2010:13) aktardığı üzere, her ne kadar Türk-İş ile hükümet arasında ücret artış oranında anlaşma sağlanmış olmasına rağmen eyleme katılan ve destek veren işçiler disiplin soruşturmaları geçirmiş ve sonrasında da işten atılmıştır; sadece kimya iş kolunda iki ayda 6bine yakın işçi işten çıkarılırken, bunların doğrudan eyleme ilgili olduğu tahmin edilmektedir.

1989 Bahar Eylemleri, Türkiye'nin toplumsal ve ekonomik tarihinde bir dönüm noktası olarak dikkat çekmektedir. İşçilerin %140'lık bir ücret artışı elde etmeleri ki bu oran günümüz Türkiye'si için bile yüksek rakamdır, ekonomik açıdan büyük bir başarıyı temsil etmekle birlikte, bu kazanımın arkasında yoğun bir mücadele ve dayanışma bulunmaktadır. Eylemlerin politik sonuçları da ayrıca önemlidir; Mart 1989 yerel seçimlerinde iktidar partisinin ciddi bir oy kaybı yaşaması, toplumsal hareketlerin siyasi sistem üzerindeki etkisini açıkça göstermiştir. Bu durum, Dahrendorf'un toplumsal çatışma teorisini doğrular nitelikte olup, toplumsal değişimin temel dinamiğinin çatışma olduğunu ortaya koymaktadır. Dahrendorf'un teorisi çerçevesinde değerlendirildiğinde, bu eylemler toplumsal ilerlemenin kaçınılmaz bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır. İşçi sınıfının elde ettiği kazanımlar ve yaşadığı zorluklar, toplumsal çatışmaların hem zorlayıcı hem de dönüştürücü gücünü yansıtmaktadır. Ancak, bu kazanımların elde edilmesi sürecinde, işçilerin maruz kaldığı disiplin soruşturmaları ve işten çıkarmalar, mücadelenin maliyetini gözler önüne sermektedir. Bu söylenenlerden hareketle sonraki bölümde bahar eylemleri Dahrendorfçu perspektiften incelenmeye çalışılacaktır.

4. Dahrendorf'un Sınıf Perspektifinden 1989 Bahar Eylemleri

1989 Bahar Eylemleri, Türkiye emek tarihindeki önemli dönüm noktalarından biridir ve bu nedenle detaylı bir incelemeyi hak etmektedir. Bu çalışma, makro düzeydeki büyük iddialar yerine, Bahar Eylemlerine sınıfsal açıdan odaklanarak, işçi sınıfının mücadele ve taleplerini ele almayı amaçlamaktadır. O nedenle buradaki amaç belirli bir iddiayı kanıtlamak değil, Dahrendorf'un toplumsal çatışma teorisi çerçevesinde eylemlerin toplumsal ve sınıfsal dinamiklerini anlamaktır. 1989 Bahar Eylemleri, işçilerin ekonomik ve sosyal taleplerini güçlü bir şekilde dile getirdikleri, aynı zamanda toplumsal yapıda önemli değişimlerin tetikleyicisi olduğu bir süreçtir. Bu bağlamda, 1989 Bahar Eylemleri, yalnızca ekonomik bir direniş hareketi değil, aynı zamanda toplumsal yapının yeniden şekillenmesinde etkili olan dinamik bir süreç olarak değerlendirilebilir. 1989 Bahar Eylemleri, işçi sınıfının yalnızca ekonomik taleplerini dile getirdiği bir direniş hareketi olarak kalmamış, aynı zamanda Türkiye'nin toplumsal yapısının yeniden şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Ekonomik açıdan bakıldığında, işçiler, ücret artışları ve daha iyi çalışma koşulları gibi somut kazanımlar elde etmiştir. Ancak, bu eylemler sadece ekonomik çıkarlar için değil, daha geniş sosyal ve politik değişim talepleri için de bir platform oluşturmuştur. İşçilerin kitlesel olarak sokağa çıkması, sendikalar ve sivil toplum kuruluşlarıyla birlikte hareket etmesi, toplumsal dayanışma ruhunu güçlendirmiş ve demokrasinin derinleşmesine katkıda bulunmuştur. Ayrıca, bu eylemler, dönemin siyasi iktidarına karşı güçlü bir muhalefet hareketine dönüşerek, iktidar partisi üzerindeki baskıyı artırmış ve sonuç olarak yerel seçimlerde ciddi oy kayıplarına neden olmuştur. Dolayısıyla, 1989 Bahar Eylemleri, ekonomik direnişin ötesinde, toplumsal ve siyasal yapının dönüşümünde tetikleyici bir unsur olmuştur. Dahrendorf'un toplumsal çatışma teorisi, bu durumu açıklamak için güçlü bir çerçeve sunar; çünkü Dahrendorf'a göre (1959), toplumsal çatışmalar hem bireysel hem de toplumsal özgürlüklerin kazanılması için gerekli olan dinamiklerdir. Bu perspektiften bakıldığında, Bahar Eylemleri, Dahrendorf'un teorisini doğrular nitelikte olup, toplumsal çatışmaların toplumsal değişimi nasıl harekete geçirdiğini açıkça göstermektedir. Dahrendorf'un toplumsal çatışma teorisi, bu tür kitlesel hareketlerin toplumsal değişim üzerindeki etkisini anlamak için ideal bir

çerçeve sunarken toplumsal çatışmaların, güç ve otoritenin yeniden dağıtılması yoluyla toplumsal dönüşümleri nasıl sağladığını vurgulamaktadır.

Bahar Eylemleri Dahrendorf'un bakış açısından ele alındığında üç farklı noktadan sonuç doğurmaktadır. Otorite ve güç ilişkileri ele alındığında Türkiye'deki bahar eylemleri, otorite ve güç yapıları arasındaki çatışmaların bir yansımasıdır. Hükümetin otoriter politikaları, baskıcı uygulamaları ve demokratik hakların kısıtlanması, otoriteye tabi olan grupların tepkisine yol açmıştır. Ekonomik ve sosyal eşitsizlikler açısından bakıldığında, ekonomik ve sosyal eşitsizlikler bahar eylemlerinin temel sebepleridir. Dahrendorf, ekonomik çıkarların yanı sıra, otoritenin ekonomik kaynakları nasıl dağıttığının da çatışmanın kaynağı olduğunu savunur. Türkiye'de 1980'lerde deneyimlenen işsizlik, düşük ücretler, sosyal politikasızlık ekonomik olarak dezavantajlı grupların otoriteye karşı tepkisini de artırmıştır. Toplumsal değişim ve çatışma noktasında Dahrendorf'a göre, çatışma, toplumsal değişimin bir aracıdır. Türkiye'deki bahar eylemleri de bu bağlamda, otorite yapılarının ve politikaların değişmesine yönelik talepleri içermektedir. Bu eylemler, toplumdaki adalet, özgürlük ve eşitlik taleplerinin bir ifadesidir ve toplumsal değişimi tetikleme potansiyeline sahiptir. Neticede kısa süreliğine de olsa bahar eylemlerinin amacına ulaştığı yarattığı etki ve kazanımlar birlikte düşünüldüğünde söylenebilir.

Somut olay ve olgulardan hareketle Dahrendorf ve bahar eylemleri arasındaki ilişkiye bakıldığında her şeyden önce şunu söylemek gerekir; Dahrendorf'un sınıf analizi, toplumda güç ilişkilerinin çatışma yarattığı bir perspektifi yansıtır. Dahrendorf'un öne sürdüğü çok boyutlu sınıf modeli, sınıf kavramını sadece ekonomik temellere dayandırmamanın gerekliliğini savunmaktadır. Bu noktada, Bahar Eylemleri sürecinde işçilerin haklarını savunurken sadece ekonomik taleplerle değil, aynı zamanda sosyal ve siyasi taleplerle de ortaya çıktıkları görülmektedir. Bu dönemde eyleme katılan işçiler, sadece ücret artışı talep etmekle kalmamış, aynı zamanda çalışma koşulları, sosyal haklar ve siyasi özgürlükler gibi konularda da eylemde bulunmuşlardır. Dahrendorf'un vurguladığı gibi (1959), toplumdaki güç ilişkileri sadece ekonomik değil, aynı zamanda otorite ilişkileriyle de şekillenir. Dahrendorf'un "otoriteye dayalı çok boyutlu bir model" öne sürmesi, Bahar Eylemleri sırasında işçilerin sadece işverenlerle değil, aynı zamanda hükümetle de çatışmaları bu durumu doğrular niteliktedir. Özellikle Özal ve politikalarının eleştirilmesi ve hükümetin eylemlere müdahalesi, otorite ile işçiler arasındaki gerilimi vurgulamaktadır. Benzer şekilde eylemin çıkış noktalarından birisi olan iktidarın zayıflaması da buna örnektir. Bahar Eylemleri, Dahrendorf'un işçi sınıfının çıkarlarını savunma mücadelesini vurgulayan perspektifi de yansıtmaktadır. Eylemler, işçilerin örgütlenme gücünü gösterirken, aynı zamanda önceki bölümde bahsedilen oldukça marjinal kabul edilen eylem biçimleriyle yaratıcılıklarını ortaya koymuştur. Bu da Dahrendorf'un çatışma ve değişim süreçlerinin toplumsal dinamikleri nasıl etkilediği konusundaki teorisini açıklamaktadır. Dahrendorf'un eleştirel bir bakış açısıyla Marx'ın sınıf teorisini değerlendirdiği gibi özellikle işçi sınıfı içindeki farklı sektörlerden, işkollarından ve bölgelerden gelen işçilerin bir araya gelmesi, Dahrendorf'un sınıf kavramını genişletmeye yönelik eleştirilerini destekler niteliktedir. Bahar Eylemleri, Dahrendorf'un sosyolojik perspektifini yansıtarak, işçi sınıfının çeşitli taleplerini savunduğu, örgütlendiği ve çatışma süreçlerini başlattığı bir dönemi temsil etmektedir.

Dahrendorf, örgütlenme sorunu yaşayan grupların düzenlenme imkânından yoksun olduğunu belirtir. Son olarak, çatışmada belirli şekilsel kurallara uymak çatışan her grup için gereklidir. Dahrendorf, bunlar gerçekleşikten sonra toplumsal çatışmaların şiddetsizce düzenlenebileceğini düşünmektedir (Erdoğan, 2021: 1476). Bahar eylemleri açısından bu önerme ele alındığında, başlangıç itibarıyla 12 Eylül yasakları işçilerin örgütlenmeleri üzerine engeller çıkarırken Dahrendorf'un önermesindeki örgütlenme sorunu işçilerden kaynaklı olmayıp tamamen yapısal nedenlere dayanmaktadır. Ne var ki süreç, 12 Eylül yasaklarının delinmesi hem grev hem de grev dışı eylemlerin sahaya yansısıyla devam etmiştir; üstelik şekilsel kurallar belki de dünya emek tarihi düşünüldüğünde daha önceleri tecrübe edilmemiş yeni kural ve yöntemleri de yaratmıştır. Bahar Eylemleri sırasında kullanılan eylem biçimlerinin oldukça marjinal olduğundan bahsedilmiştir. Grev ve eylemlerde sendikaların rolü dikkate alındığında eylemler, kısa sürede kamuoyunun sempatisini kazanarak genel grev biçimine bürünmüştür. Hepsi birlikte düşünüldüğünde (yöntem, sendikalar ve kamuoyu desteği) bu durum, 12 Eylül rejiminin kalıntılarına ve Özal Hükümeti'ne duyulan tepkilerin ifadesidir. Bu ifadeler ve yeni şekilsel kurallar iş durdurma, toplu grev, oturma eylemi, işe gitmeme eylemi, fazla mesaiye kalmama, servis binmeme, yemek boykotu, sakal boykotu, işyeri kapatma eylemi, vevne önünde bekleme, vizite eylemi, siyah çelenk protestosu, fabrika önünde sessiz oturma eylemleri, maaş bordrolarının işverene postalanması, tıraş olmayı reddetme, saçları kazıtma, ailecek katılan protesto eylemleri sendikaların ve emekçilerin taleplerini ifade etmek için kullanılan stratejiler olarak literatüre geçmiştir. Bu pasif direniş yöntemleri her ne kadar yaygın kullanılmayan ama sendika aktivistlerinin sorumluluk almasıyla ortaya çıkan yöntemler olsa da 1990'lı yıllarda da hem işçi hem de memur eylemlerinde yasaları ve yasakları aşmak adında kullanılmaya devam etmiştir.

Bahar Eylemlerine giden süreçte ve eylemler sırasında sendikal tavırdan önceki bölümlerde bahsedilmiştir. Eylemlerin ilk safhasında gerek Türk-İş gerekse konfederasyona bağlı bazı sendikalar pasif ve tepkisiz kaldıkları için eleştirilmiş, sonrasında basın açıklamalarıyla eyleme destek verilse de hiçbir zaman işçiler açısından tatmin edici bulunmamıştır. Çelik (2023), bahar eylemlerine her yönüyle tabandan gelen inisiyatifin yön verdiğini ve

sendikaların başından beri süreci yönetmede etkisiz ve zayıf kaldığının altını çizmektedir. Buna göre bahar eylemleri, Türkiye emek tarihi açısından incelendiğinde işçi katılımının en yoğun ve en geniş çaplı olduğu eylem olarak göze çarparken bazı sendikalar açısından da yok hükmündeydi, ancak yine de sendikalar dipten gelen dalgaya kayıtsız kalamayarak eylemlere katılmıştır (Çelik, 2023:710). Bahar Eylemlerinin gerçekleştiği dönemde sendikaların pasif ya da tepkisiz kalması üzerine verilebilecek bir diğer örnek de Doğan'ın (2010:12) dikkat çektiği Yol-İş ve SEKA eylemleridir. Buna göre, Diyarbakır'da yaşanan ve kamuoyunda geniş yankı uyandıran bir olayda, Yol-İş üyesi binden fazla işçi, ailelerini geçindiremedikleri gerekçesiyle boşanmak için dilekçe vermiş ve bu eylem gerçekten de türünün ilk örneği olarak kayıtlara geçmiştir. Türk-İş genel merkezi bu eylemleri ne istemiş ne de onaylamıştır. Grev yasağına meydan okuyan ve 1987'deki toplu sözleşme sürecinde sık sık pasif itaatsizlik eylemleri düzenleyerek yoldaşlarını destekleyen Petrol-İş üyeleri ve grevden hemen önce Kocaeli SEKA fabrikasındaki işçiler gibi, binlerce kamu işletmesi işçisi de ülkenin hemen her ilinde kendiliğinden protesto eylemleri düzenlemiştir. Çelik (2023) ve Doğan'ın (2010) bahar eylemleri sürecinde sendikaların tutumuna dikkat çektikleri noktada Dahrendorf'un (1959:66), çatışma içindeki grupların mutlak suretle örgütlenmeleri gerektiği, bunun bir tercih ya da seçenektan öte bir zorunluluk olduğu düşüncesi de kendini göstermektedir. Sadece bu iki örnek dahi çatışma sürecinde örgütlülüğün ne kadar kritik ve önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

Dahrendorf'un (1967) çatışma teorisi, çatışma gruplarının amacından bahsederken çatışma gruplarının amacının otorite yapılarını ve personelini değiştirmek olduğundan bahseder. Gizli çıkarların varlığı, gizli çıkarların açık çıkarlara dönüşmesini sağlayan gruplar ve girilen mücadelenin sonunda otoritenin ele geçirilmesi çatışma grupları ve eyleme geçilmesinin olmazsa olmaz üç aşmasını meydana getirmektedir (Erdoğan, 2021, akt. Erkiyet, 2013:177). Bu teorinin bahar eylemlerine yansımaları kuşkusuz yerel seçimlere gidildiğinde dönemin iktidar partisinin oylarında kayda değer azalmaya zemin hazırlaması şeklindedir. Elbette etkinin şiddetini tahmin etmek şu aşamada kolay olmayacaktır, ancak yerel seçimlerden yenilgiyle çıkan iktidar partisinin kısa bir süre sonra Türk-İş heyeti ile anlaşmaya varması çatışma teorisinin bir anlamda hayata geçtiğinin göstergesidir. Önceki bölümlerde de belirtildiği üzere bugün dahi nadiren ulaşılan %140 oranındaki ücret artışı pasif direniş, sendikaların pasif tutumuna rağmen dipten gelen hareketin başarısıdır. Çünkü bahar eylemleri, var olduğu itibarıyla öncelikle ekonomik ve sosyal haklara ilişkin talepleri ön plana çıkaran eylemlerdi ve yine başlangıç itibarıyla siyasi eylemler bütünü değildi. Ne var ki dip dalgası ekonomik ve sosyal haklara siyasi eylem fikrini de ekledikten sonra bahar eylemleri topyekün bir işçi hareketine evrilmiştir. Eylemlere kamuoyu desteği de eklendiğinde iktidar partisinin yenilgisi kaçınılmaz hale gelmiştir. Farklı bir anlatımla çatışma kuramı ekonomik ve siyasi eylemlerle amacına ulaşmıştır. İşçi sendikalarının bahar eylemlerini desteklemeye başladıkları andan itibaren eylemlerin doğal muhatabı dönemin Başbakanı Özal olmuştur. Eylemlerin ciddileşmeye başladığı dönemde Özal'ın demeç ve söylemleri doğrudan sendikaları hedef aldığından, eylemin bir süre sonra kendisini hedef alması da normaldir. Bahar Eylemlerini takip eden süreçte özellikle 1991 Zonguldak Büyük Madenci Yürüyüşünde bahar eylemlerinin izi görülmekle birlikte grevin en akılda kalan ve sonraki yıllarda da kullanılan "Çankaya şişmanı, işçi düşmanı" sloganı bahar eylemlerinin mirasıdır.

Sonuç olarak, 1989 Bahar Eylemleri, Dahrendorf'un toplumsal çatışma teorisinin pratik bir yansıması olarak değerlendirilmelidir. Dahrendorf'a göre (1959), toplumsal çatışmalar, toplumsal yapının sürekli olarak yeniden şekillenmesi ve dönüşmesi için kaçınılmaz bir gerekliliktir. Bu teori, 1989 Bahar Eylemlerinde kendini açıkça göstermiştir; işçi sınıfının ekonomik taleplerle başlayan mücadelesi, zamanla daha geniş sosyal ve politik değişim taleplerine dönüşmüştür. İşçilerin, ücret artışları ve daha iyi çalışma koşulları gibi somut kazanımlar elde etmeleri, bu eylemlerin ekonomik boyutunu vurgularken, eylemlerin politik sonuçları, toplumsal yapının ne kadar derinlemesine etkilendiğini göstermiştir. Dahrendorf'un teorisine göre (1959:66), çatışma, sadece mevcut durumun değiştirilmesi değil, aynı zamanda yeni bir toplumsal düzenin inşası için de gereklidir. 1989 Bahar Eylemleri, işçilerin ekonomik haklarının savunulması ve genişletilmesi mücadelesinin ötesinde, toplumsal dayanışmanın güçlenmesi, demokratik hakların genişlemesi ve siyasi iktidarın hesap verebilirliğinin artması gibi daha geniş sonuçlara yol açmıştır. Eylemler, dönemin iktidar partisinin ciddi oy kaybına uğramasına neden olarak siyasi yapının değişimine de katkıda bulunmuştur. Bu süreçte, işçilerin karşılaştığı disiplin soruşturmaları ve işten çıkarmalar, çatışmanın bedelinin ağır olabileceğini göstermiş, ancak aynı zamanda direnişin ve mücadelenin gücünü de ortaya koymuştur.

Dahrendorf'un toplumsal çatışma teorisi ışığında değerlendirildiğinde, 1989 Bahar Eylemleri, toplumsal değişimin dinamik bir süreç olduğunu ve bu sürecin çatışmalar yoluyla gerçekleştiğini bir kez daha doğrulamaktadır. Toplumsal çatışmalar, bireysel ve kolektif özgürlüklerin kazanılmasında ve korunmasında merkezi bir rol oynamaktadır. Bahar Eylemleri de bu bağlamda, toplumsal yapının daha adil ve demokratik bir yönde evrilmesine katkıda bulunmuş, işçi sınıfının hak arayışında önemli bir mihenk taşı olmuştur. Bu eylemler, Dahrendorf'un teorisinin gerçek hayattaki bir uygulaması olarak, toplumsal ilerlemenin ve dönüşümün kaçınılmaz ve gerekli bir unsuru olduğunu göstermiştir. Ayrıca, bu süreçte işçi sınıfının gösterdiği dayanışma ve örgütlenme becerisi, toplumsal hareketlerin sadece mevcut sistemi eleştirmekle kalmayıp, aynı zamanda alternatif ve daha adil bir düzenin inşası yönünde de güçlü bir potansiyel taşıdığını ortaya koymuştur. Bu bağlamda, Bahar Eylemleri,

Dahrendorf'un çatışma teorisinin ötesine geçerek, toplumsal mücadelelerin dönüşüm gücünü ve toplumsal yapı üzerindeki kalıcı etkilerini de gözler önüne sermiştir.

5. Dahrendorf'un Kavramları ile Bahar Eylemlerinin İncelenmesi ve Özgünlüğü

Dahrendorf'un çatışma teorisi, özellikle otorite ve toplumsal gruplar arasındaki çatışmaların toplumsal değişime nasıl yol açtığını incelemek için güçlü bir çerçeve sunar. Bahar Eylemlerinin analizinde Dahrendorf'un belirli kavramları, işçi hareketlerinin bu çatışma kuramına nasıl uyduğunu gösteren somut örneklerle de incelenebilir. Aynı zamanda, Bahar Eylemlerinin özgünlüğü ve diğer kitlesel işçi hareketlerinden farkları da bu kavramlar ışığında açıklanabilir. Buna göre Dahrendorf (1959:180), toplumdaki iktidar yapıları ile bu yapılar karşı çıkan grupların zorunlu olarak koordine edilmiş birlikler şeklinde karşı karşıya geldiğini savunmaktadır. Bu kavram, özellikle Bahar Eylemlerinde, işçi sınıfının devlet ve işverenlerle olan mücadelesinde net bir şekilde gözlemlenebilir. Örneğin 1989 Bahar Eylemlerinde işçilerin sendikalar aracılığıyla örgütlenmesi, devletin neo-liberal politikalarına karşı zorunlu olarak bir araya gelmiş bir harekete karşılık gelmektedir. Devletin ve işverenlerin çıkarları doğrultusunda uyguladığı baskıcı politikalar karşısında, işçiler sendikalar aracılığıyla koordine olmuş ve hükümetin politikalarına karşı bir direniş göstermiştir. Özellikle Türk-İş'in hükümetin işçi haklarını kısıtlayıcı reformlarına karşı organize ettiği grevler, bu çatışmanın ne kadar sistematik bir şekilde yürütüldüğünü göstermektedir. İşçilerin grev ve protestolar yoluyla bir araya gelmesi, Dahrendorf'un zorunlu olarak koordine edilmiş birlikler kavramını doğrular niteliktedir.

Dahrendorf'un bir diğer kavramı **sözde grup** ve **çıkarcı grup** ayrımı, toplumsal grupların çıkarlarının farkında olup olmadıklarıyla ilgilidir. Sözde grup, çıkarlarının farkında olmayan grubu ifade ederken; çıkar grubu, çıkarlarını fark edip örgütlü bir şekilde hareket eden gruba tekabül etmektedir. Ritzer'e göre (2012:128), sözde gruplar aynı rol çıkarına sahip gruplardır, henüz belirgin bir şekilde çıkarları netleşmemiş gruplardır. Dahrendorf'a göre de (1959:180), çıkar grupları, sözde gruplardan türetilen ortak davranış kalıpları ile karakterize edilir; bu gruplar, sosyolojik anlamda tam teşekküllü gruplar olarak kabul edilir ve grup çatışmalarının asıl aktörleridir. Bahar Eylemlerinin başlangıcında, işçiler yalnızca ekonomik talepler (ücret artışı ve daha iyi çalışma koşulları) etrafında toplanmıştır; bu toplanma işçileri Dahrendorf'un teorisinde sözde grup olarak konumlandırır. Ancak eylemler ilerledikçe, işçiler yalnızca ekonomik taleplerle yetinmemiş, sendikal haklar ve siyasi özgürlükler de talep etmiştir. Bu dönüşüm, işçilerin sadece ekonomik koşullarla değil, hükümet politikalarına ve otoriteye karşı da mücadele ettiklerini fark ettikleri bir süreci başlatmıştır. Bu durum, işçilerin çıkar grubu haline gelerek daha geniş bir sınıfsal ve siyasi bilinç kazandığını göstermektedir. Örneğin 1989 yılının mart ayında İskenderun ve Karabük Demir Çelik'te greve çıkılmasına 8 saat kala hükümetin grevi iptal etmesi şok etkisi yaratırken başta Türk-İş olmak üzere işçi kanadından yükselen hak gaspı tepkisi tam anlamıyla çıkar grubu eylemine uygun düşmektedir.

Sözde grup/çıkarcı grubu ayrımına paralel olarak Dahrendorf, grupların başlangıçta farkında olmadan savundukları **örtük çıkarlar** ile daha sonra bilerek savundukları **açık çıkarlar** arasındaki farkı da vurgulamaktadır. Farklı bir anlatımla, Dahrendorf, otoritenin dağılımının egemen ve tabi konumlar yaratması fikrinden yola çıkarak çıkar grupları ve çıkar ilişkileri kavramlarını geliştirmiştir (Slater, 2011:183). Ona göre, çıkar ilişkileri ikiye ayrılır: gizli çıkarlar ve açık çıkarlar. Bilinçsizce beklentiler olarak tanımlanan gizli çıkarlar, bireyler bu çıkarların farkına varıp bilinçli hale geldiklerinde açık çıkarlar olarak adlandırılır. Dahrendorf'a göre, bu gizli ve açık çıkarlar arasındaki ilişkinin analiz edilmesi, çatışma teorisinin temel görevlerinden biridir (Ritzer, 2012:128). Sözde grup/çıkarcı grubu farkında da değinildiği üzere Bahar Eylemlerinde işçiler başlangıçta yalnızca ekonomik taleplerle hareket ederken, zamanla daha derin bir sınıfsal ve siyasi bilinç kazanmıştır. Bahar Eylemlerinin ilk aşamalarında işçilerin talepleri temel olarak ücret artışı ve daha iyi çalışma koşulları gibi ekonomik çıkarlarla sınırlı kalması, Dahrendorf'un örtük çıkar kavramıyla örtüşmektedir. Ancak, hükümetin baskıcı müdahaleleri arttıkça işçiler, sendikal haklarının korunması, ifade özgürlüğü ve siyasi reformlar gibi taleplerini açıkça dile getirmeye başlaması, işçilerin ekonomik çıkarlarının ötesine geçerek daha geniş bir siyasi mücadeleye evrilmiştir. İşçilerin başlangıçtaki örtük çıkarları, süreç içinde açık çıkarlar haline gelmiş ve bu dönüşüm, Dahrendorf'un bu kavramını somutlaştırmıştır. Örneğin Türkiye'de kıdem tazminatının kaldırılması meselesi son 40 yıllık çalışma ilişkileri tarihinin ana tartışma konularından biri olmuştur. Özellikle 24 Ocak kararları sonrasında kıdem tazminatına yönelik işçi aleyhine çalışmalar hız kazansa da Bahar Eylemleri patlak verdiğinde kıdem tazminatının işçi kanadının kırmızı çizgilerinden biri olduğu ortaya konmuştur. Sosyal ve ekonomik haklar çerçevesinde kıdem tazminatı yerine işsizlik sigortasının hayata geçirilme denemeleri ciddi tepkilere sebep olurken, kıdem tazminatı bir anda temel tartışma alanlarından biri haline gelerek açık çıkarı meşrulaştırmıştır.

Dahrendorf (1967), toplumsal çatışmaların gelişmesinde teknik, politik ve toplumsal koşulların belirleyici olduğunu savunmuştur. Bahar Eylemleri de bu koşulların bir araya gelmesiyle ortaya çıkmıştır. Örneğin Bahar Eylemlerinin teknik koşulları arasında, işçilerin sendikalar aracılığıyla örgütlenme kabiliyeti yer almaktadır. Sendikalar, işçi sınıfının taleplerini daha güçlü bir şekilde dile getirmesini sağlamıştır. Politik koşullar ise, hükümetin neo-liberal reformları ve bu reformlara karşı işçilere yönelik uyguladığı baskıcı politikalarla

şekillenmiştir. Toplumsal koşullar açısından ise, 1980'lerin ortalarından itibaren Türkiye'deki artan işsizlik ve düşük ücretler, işçi sınıfı arasında büyük bir rahatsızlık yaratmış ve Bahar Eylemlerinin fitilini ateşlemiştir. Devletin uyguladığı politik baskılar ve sendikal faaliyetlere yönelik müdahaleler, bu teknik ve toplumsal koşulların daha da keskinleşmesine yol açmıştır.

Bahar Eylemleri, Türkiye'deki işçi hareketlerinde bir sentezdir ve özellikle 1960'lar ve 1970'lerdeki işçi hareketlerinden farklı bir karakter taşımaktadır. 1960'lar ve 1970'lerdeki işçi hareketleri çoğunlukla sınıfsal ve sendikal haklar etrafında şekillenirken, 1989 Bahar Eylemleri, neo-liberal politikalar döneminde ortaya çıkmış ve ekonomik taleplerle başlayarak politik bir boyut kazanmıştır. Örneğin, önceki hareketler daha çok fabrika bazlı veya belirli sektörlerle sınırlıyken, Bahar Eylemleri, Türkiye çapında yayılan kitlesel bir direnişe dönüşmüştür. TEKEL işçilerinin mücadelesi, metal işçileriyle dayanışma içinde gerçekleştirilmiş ve bu eylemler farklı sektörlerden işçilerin bir araya gelmesine olanak tanımıştır. Bu durum, Bahar Eylemlerinin önceki yerel hareketlerden farkını ortaya koyar. Bahar Eylemleri, özellikle 1990'ların başındaki Zonguldak Büyük Madenci Yürüyüşü gibi daha büyük işçi direnişlerine ilham kaynağı olurken eylemler sırasında elde edilen %140'luk ücret artışı gibi kazanımlar, işçilerin daha örgütlü ve dirençli olmasını sağlamıştır. Zonguldak Büyük Madenci Yürüyüşü işçilerin sadece çalışma koşulları değil, aynı zamanda siyasi talepler de gündeme gelmiştir. Bahar Eylemleri, işçi sınıfının devlete ve işverenlere karşı daha cesur taleplerde bulunmasına yol açmış, sonraki dönemlerde işçilerin direniş ve örgütlenme stratejilerini etkilemiştir. Bahar Eylemlerinin ardından, 1989 yerel seçimlerinde Anavatan Partisi'nin büyük oranda oy kaybetmesi, işçi hareketlerinin siyaset üzerindeki doğrudan etkisini gözler önüne sermektedir. Bu oy kaybı, işçi sınıfının yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda siyasi değişim taleplerinin de toplumsal bir karşılık bulduğunu göstermektedir. Ayrıca, Bahar Eylemleri sırasında işçilerin politik bilincinin artması, işçi sınıfının siyasi aktör olarak daha belirgin bir hale gelmesine katkı sağlamıştır. Bu etkinin, ilerleyen yıllarda sol partilerin ve işçi hareketlerinin yükselişine de katkıda bulunduğu söylenebilir.

6. Sonuç

Türkiye'de emek tarihçiliği, uzun süre göz ardı edilen bir alan olmuştur. Ancak 1980'lerden itibaren bu alanda yapılan çalışmalar artmış ve emek tarihçiliği önemli bir araştırma konusu haline gelmiştir. Akademisyenler, sendikacılar ve tarihçiler, işçi sınıfının tarihini, emek hareketlerini ve işçi örgütlenmelerini daha sistematik ve derinlemesine incelemeye başlamıştır. Bu alanda öne çıkan çalışmalar, genellikle işçi sınıfının sosyo-ekonomik yapısını, sendikaların tarihini, grev ve direniş hareketlerini ve işçi sınıfının kültürel ve siyasal etkilerini konu almaktadır. Aynı zamanda, kadın işçilerin emek mücadelesi, çocuk işçiliği ve göçmen işçilerin durumu gibi konular da giderek daha fazla ilgi görmektedir. Emek tarihçiliği, tarihsel belgelerin eksikliği, arşivlere erişimdeki zorluklar ve ideolojik baskılar gibi çeşitli zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır. Ancak, dijital arşivlerin yaygınlaşması ve uluslararası iş birlikleri, bu alandaki araştırmaları kolaylaştırmaktadır. Gelecek perspektifinde, Türkiye'de emek tarihçiliğinin daha kapsayıcı, disiplinler arası ve eleştirel bir yaklaşımla gelişmesi beklenmektedir. Türkiye'de emek tarihi ve tarihçiliği, işçi sınıfının ekonomik, sosyal ve siyasal mücadelelerini anlamak ve analiz etmek için önemli bir alan sunmaktadır. Bu tarihsel süreç, toplumsal değişimlerin ve dönüşümlerin anlaşılmasında kritik bir rol oynamaktadır. Gelecekte, daha fazla araştırma ve analizle bu alanın zenginleşmesi ve derinleşmesi, Türkiye'nin toplumsal yapısının daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunacaktır.

Türkiye'de emek tarihçiliği, işçi sınıfının ekonomik, sosyal ve siyasi mücadelelerini anlamak ve bu süreçleri tarihsel bağlamda değerlendirmek amacıyla önemli bir araştırma alanı oluşturmuştur. Bu alan, Osmanlı İmparatorluğu'ndan Cumhuriyet dönemine kadar uzanan geniş bir zaman diliminde, işçilerin çalışma koşulları, sendikalaşma hareketleri, grevler ve emek politikaları gibi konuları ele alır. Emek tarihçiliği, işçi sınıfının tarih boyunca verdiği mücadelelerin izlerini sürerek, toplumsal değişim ve dönüşümlerin dinamiklerini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, 1989 Bahar Eylemleri, Türkiye'de emek tarihçiliği açısından önemli bir dönüm noktası olarak değerlendirilmelidir. 1989 Bahar Eylemleri, Türkiye'de işçi sınıfının örgütlenme kapasitesinin ve mücadele azminin en güçlü örneklerinden biridir. Bu eylemler, işçilerin ekonomik taleplerle başlayan mücadelesinin, zamanla toplumsal ve siyasi değişim taleplerine nasıl evrildiğini göstermektedir. Türkiye'de emek tarihçiliği, Bahar Eylemlerini inceleyerek, işçi sınıfının tarihsel olarak hangi koşullar altında, nasıl bir örgütlenme ve direniş sergilediğini de anlamaya çalışmaktadır.

1989 Bahar Eylemleri, Dahrendorf'un toplumsal çatışma teorisinin pratik bir yansıması olarak da değerlendirilebilir. Dahrendorf'un teorisine göre, toplumsal çatışmalar, toplumsal yapının sürekli olarak yeniden şekillenmesi ve dönüşmesi için kaçınılmaz bir gerekliliktir. Bu eylemler, Dahrendorf'un çatışma teorisini doğrular nitelikte olup, işçilerin ekonomik haklar mücadelesinin, toplumsal ve siyasal yapının dönüşümüne nasıl katkı sağladığını göstermektedir. Türkiye'de emek tarihçiliğinin inceleme alanlarından bir olan Bahar Eylemleri ele alındığında bu teorik çerçeveyi kullanılarak toplumsal çatışmaların ve direnişlerin toplumsal ilerleme üzerindeki etkileri incelenebilmektedir. Bahar Eylemleri, yalnızca işçi sınıfının ekonomik taleplerini değil, aynı zamanda toplumsal dayanışmanın güçlenmesi, demokratik hakların genişlemesi ve siyasi iktidarın hesap verebilirliğinin artması gibi daha geniş sonuçları da beraberinde getirmiştir.

1989 Bahar Eylemlerinin toplumsal ve ekonomik etkilerini, Dahrendorf'un toplumsal çatışma teorisi ışığında ele alındığı bu çalışmada, eylemlerin sadece işçi sınıfının ekonomik taleplerini değil, aynı zamanda toplumsal değişim ve dönüşüm üzerindeki geniş kapsamlı etkileri de irdelenmeye çalışılmıştır. Dahrendorf'un çatışma teorisi, toplumsal değişimin kaçınılmaz ve gerekli bir unsuru olarak çatışmanın rolünü vurgularken bahar eylemlerinin toplumsal dayanışma, demokratik haklar ve siyasi iktidar üzerindeki baskı mekanizmaları bağlamında nasıl bir dönüşüm yarattığını ve bu dönüşümün Dahrendorf'un teorisiyle nasıl örtüştüğü somut olaylar üzerinden açıklanmaya çalışılmıştır. Buna göre, toplumsal çatışmaların sadece mevcut düzeni sorgulamakla kalmayıp, aynı zamanda yeni ve daha adil bir toplumsal düzenin inşasında nasıl etkili olduğu da açıklanmıştır. Dahrendorf, çıkar gruplarıyla yaşanan çatışmaların sona ermesinden sonra çıkar grupları lehine toplumsal değişimlerin yaşandığından söz etmektedir. Bahar Eylemleri açısından düşünüldüğünde ilk etapta politik kazanımların çıktısı, dönem iktidarının çoğunluğunu kaybederek kısa bir süre sonra da iktidardan düşmesiyle sonuçlanmıştır. Önceden de belirtildiği gibi eylemlerin çıkış amacı başlangıç itibariyle politik olmayıp sonrasında politik kimlik kazanması açısından önemlidir. Sonrasında, sendikaların süreç içinde tutum değiştirmeleri, ilerleyen yıllarda yapılacak toplu iş sözleşme görüşmelerinde sendikaların elini güçlendiren bir unsur haline gelmiştir. Gerçekten de başta Türk-İş olmak üzere çoğu sendikaların eylemlere karşı pasif tutumu bazı kazanımlar elde edildikçe değişmeye başlamış ve ülke genelinde sendikaların eylemlere destek verdiği metin ve bildiriler yayımlanmıştır. Eylemlerin ana nedeni olan ekonomik talepler beklentinin üzerinde bir artışla işçiler lehine sonuçlanırken 1990'lı yılların ortalarına kadar da sürece reel ücret artışları sağlanmıştır.

Dahrendorf, toplumsal çatışmanın toplumsal değişimin temel dinamiği olduğunu savunur. Ona göre, toplumdaki farklı gruplar arasındaki çıkar çatışmaları, sürekli bir değişim ve yenilenme sürecini tetikler. Bu çatışmalar, toplumsal yapının yeniden şekillenmesine ve daha adil bir düzenin kurulmasına katkı sağlar. 1989 Bahar Eylemleri, bu teori doğrultusunda, Türkiye'de işçi sınıfının toplumsal yapı üzerinde önemli bir değişim gücü olarak ortaya çıktığını göstermektedir. 1989 Bahar Eylemleri, Türkiye'deki işçi sınıfının örgütlenme ve dayanışma ruhunu pekiştirerek, diğer işçi gruplarına da örnek teşkil etmiştir. Örneğin, 1990-1991 Zonguldak Büyük Madenci Yürüyüşü, Bahar Eylemlerinin yarattığı toplumsal dinamiklerin bir devamı olarak değerlendirilebilir. Madenciler, Bahar Eylemlerinde elde edilen kazanımları ve mücadele deneyimlerini göz önünde bulundurarak, kendi hak arayışlarını daha örgütlü ve kararlı bir şekilde sürdürmüştür. Bu grev, işçilerin kolektif hareket etme gücünü ve dayanışmanın önemini bir kez daha ortaya koyarak, Dahrendorf'un toplumsal çatışmanın değişim yaratıcı gücünü vurgulamaktadır. Bahar Eylemleri sırasında ekonomik taleplerin yanı sıra politik taleplerin de öne çıkması, Zonguldak Büyük Madenci Yürüyüşünde de kendini göstermiştir. Madenciler, sadece ücret artışı ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi gibi ekonomik taleplerle yetinmeyip, sendikal haklar ve siyasi reformlar talep etmiştir. Bu süreç, Dahrendorf'un çatışma teorisine uygun olarak, ekonomik taleplerin toplumsal ve siyasi değişim taleplerine dönüşebileceğini göstermektedir. Bahar Eylemlerinin ardından hükümetin işçi taleplerine karşı daha duyarlı olması, Zonguldak Büyük Madenci Yürüyüşünün de daha dikkatle ele alınmasına yol açmıştır. Hükümet, işçilerin taleplerini görmezden gelmenin yaratacağı olası toplumsal ve politik maliyetleri göz önünde bulundurarak, daha temkinli davranmak zorunda kalmıştır. Bu, Dahrendorf'un çatışma teorisine göre, toplumsal çatışmaların hükümet ve politikacılar üzerinde değişim yönünde baskı yaratabileceği gerçeğini de yansıtmaktadır. Sonuç olarak Zonguldak Büyük Madenci Yürüyüşü gibi sonraki büyük işçi hareketleri, Bahar Eylemlerinin yarattığı toplumsal dinamiklerin ve çatışma bilincinin bir devamı olarak ortaya çıkmıştır. Bu süreç, toplumsal çatışmaların ve direnişlerin, toplumsal ilerlemenin ve dönüşümün kaçınılmaz ve gerekli bir unsuru olduğunu vurgulaması açısından önemlidir.

Katkı Oranı Beyanı

Makale tek yazarlı olup tüm çalışma yazar tarafından yapılmıştır.

Çıkar Çatışması Beyanı

Çalışmada herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan ederim.

Kaynakça

- Akça, İ., Bekmen, A., & Özden, B.A. (Ed.). (2018). *Yeni türkiye'ye varan yol neoliberal hegemonyanın inşası*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Albo, G. (2009). *The crisis of neoliberalism and the impasse of the union movement*. Retrived from https://www.yorku.ca/albo/docs/2009/relay26_albo.pdf Accessed 06.06.2024.
- Alkan, D., & Çetinkaya, M. (Ed.). (2015). *Tanzimattan günümüze Türkiye işçi sınıfı tarihi: 1839-2014*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Aron, R. (1988). *Power, modernity and sociology*. USA: Gower Publishing.
- Aron, R. (2016). *Sınıf mücadelesi: sanayi toplumu üzerine yeni dersler*. (E. Güngör, Çev.) İstanbul: Dergah.

- Atabaki, T., & Brockett, D. G. (Ed.). (2012). *Osmanlı devleti ve Türkiye Cumhuriyeti'nde emek tarihi*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Baştürk, Ş. (2012). Çalışma sosyolojisi. İçinde Z. Sungur Taşdemir (Ed.). *Çalışma yaşamında toplumsal tabakalaşma ve sınıf tartışmaları*. (s. 118-153). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Biggs, M. (2002). Strikes as sequences of interaction. *Social Science History*, 26, 583 - 617.
- Birelma, A., Işıklı, E., & Sert, H. (2023). The stubborn persistence of working-class protest in Turkey in an age of authoritarian neoliberalism. *Turkish Studies*, 25, 64 - 91.
- Chan, C., & Ngai, P. (2009). The making of a new working class? a study of collective actions of migrant workers in South China. *The China Quarterly*, 198, 287 - 303.
- Çelik, A. (1996). Bahar eylemleri. *Türkiye sendikacılık ansiklopedisi içinde* (c. 1, s. 103-104). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Çelik, A. (2010). *Vesayetten siyasete Türkiye'de sendikacılık 1946-1967*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çelik, A. (2015). *İşçi sınıfının ayağa kalktığı yıllar*. Retrived from <https://bianet.org/yazi/isçi-sinifinin-ayaga-kalktiği-yıllar-161305> Accessed 03.06.2024.
- Çelik, A. (2021). *Dönemin sendika uzmanı gözüyle "89 bahar eylemleri"*. Retrived from <https://www.youtube.com/watch?v=IPzEYM4zNj8&t=28s> Accessed 08.05.2024.
- Çelik, A. (2023). Türkiye'nin 1980'li yılları İçinde M.K. Kaynar (Ed.). *Dipten gelen dalga: yoksullaşan işçi sınıfının direnişi ve 1989 bahar eylemleri*. (s.699-712). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Dahrendorf, R. (1959). *Class and class conflict in industrial society*. Stanford: Stanford University Press.
- Dahrendorf, R. (1967), *Conflict after class new perspectives on the theory of social and political conflict*. London: Logmans.
- Dixon, M., & Roscigno, V. (2003). Status, networks, and social movement participation: the case of striking workers. *American Journal of Sociology*, 108, 1292 - 1327.
- Doğan, G.M. (2010). When neoliberalism confronts the moral of workers: the final spring of turkish labor Unions, *Europeaen Journal of Turkish Studies*. 11, 1-21.
- Doğan, G.M. (2010). Yeni türkiye'ye varan yol neoliberal hegemonyanın inşası İçinde İ. Akça, A. Bekmen & A. B Özden (Ed.). *Örgütlü işçi hareketinin sindirilmesi*. (s. 261-278). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Eğilmez, M. (2020). *Türkiye ekonomisi*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Erdinç, I. (2020). Local dynamics as a resource for labour protests: the case of wildcat strikes in the metal industry in Turkey, 2012-2016. *Global Labour Journal*, 11, 206-221.
- Erdoğan, U. (2021). Sanayi toplumları bağlamında Dahrendorf'un sınıf anlayışı. *Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(41), 1457-1489.
- Erkilet, A. (2013). *Toplumsal yapı ve değişim kuramları*. İstanbul: Hece Yayınları.
- Fouger, T., & Kurtoğlu, A. (2011). Transnational labour solidarity and social movement unionism: insights from and beyond a women workers' strike in Turkey. *Wiley-Blackwell: British Journal of Industrial Relations*. 49(2), 353-375.
- Gibson, K., & Graham, J. (2010). *Bildiğimiz kapitalizmin sonu siyasal aklın iktisadi eleştirisi*. (Z. Gambetti, Çev.). İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Giddens, A. (1975). *The class structure of the advanced societies*. NY: Harper & Row.
- Gramsci, A. (1971). *Selections from the prison notebooks of Antonio Gramsci*. London: Lawrence and Wishart.
- Isaac, L, McKane, R, & Jacobs, A. (2022). Pitting the working class against itself: solidarity, strikebreaking, and strike outcomes in the early US labor movement. *Social Science History*, 46, 315 – 348.
- Kaynar, M. K. (Ed.). (2023). *Türkiye'nin 1980'li yılları*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Koç, Y. (1998). *100 Soruda Türkiye'de işçi sınıfı ve sendikacılık hareketi*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Koç, Y. (2003). *Türkiye'de işçi sınıfı ve sendikacılık hareketi tarihi*. İstanbul: Kaynak Yayınları.

- Koç, Y. (2019). *1980'den günümüze ve yarına türkiye işçi sınıfı ve sendikacılık hareketi (derleme)*. Ankara: Epos Yayınları.
- Koç, Y. (2021). *1989 baharından 2021 güzüne sınıf hareketleri*. Retrived from <https://www.youtube.com/watch?v=LMX47Sf0HUo&t=701s> Accessed 01.05.2024.
- Koçak, H. (2014). *Camın işçileri: Paşabahçe işçilerinin sınıf olma öyküsü*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Makal, A. (1997). *Osmanlı imparatorluğunda çalışma ilişkileri 1850-1920*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Makal, A. (1999). *Türkiye'de tek partili dönemde çalışma ilişkileri 1923-1946*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Makal, A. (2002). *Türkiye'de çok partili dönemde çalışma ilişkileri 1946-1963*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Makal, A. Çelik, A. & Koçak, H. (Ed.). (2016). *Sınıf, sendika ve siyaset: Türkiye emek tarihinden kesitler*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Makal, A. (2021). *Ameleden işçiye*. İstanbul: İletişim Yayınevi.
- Marx, K., & Engels, F. (2002). *Komünist manifesto*. (M. Erdost, Çev.).Ankara: Sol Yayınları.
- Marx, K. (2021). *Kapital Cilt 1*. (N. Satlıgan ve M. Selik, Çev.). İstanbul: Yordam Yayınları.
- Mello, B. (2007). Political process and the development of labor insurgency in Turkey, 1945–80. *Social Movement Studies*, 6, 207 - 225.
- Miliband, R. (1969). *The state in capitalist society*. NY: Basic Books Inc.
- Mills Wright, C. (2000). *The power elite*. USA: Oxord Unicersity Press.
- Özüğurlu, M. (2011). The TEKEL resistance movement: Reminiscences on class struggle. *Capital & Class*, 35, 179 - 187.
- Özveri, M. (2016). Yasaklarla şekillenmiş endüstri ilişkileri sistemi ve 2015 metal işçileri direnişi. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 49(2), 701-724.
- Poulantzas, N. (1975). *Classes in contemporary capitalism*. London: NLB
- Ritzer, G. (2012). *Modern sosyoloji kuramları*. (H. Hüler, Çev.). Ankara: De Ki Yayınları.
- Robinson, R. V. & Kelley, J. (1979). Class as conceived by Marx and Dahrendorf: effects on income inequality and politics in the United States and Great Britain. *American Sociological Review*, 44(1), 38 - 58.
- Satı, B. (2021). Working-Class women, gender, and union politics in Turkey, 1965–1980. *International Labor and Working-Class History*, 100, 87 - 108.
- Slattery, M. (2011). *Sosyolojide temel fikirler*. (C. Özdemir, Çev.). Bursa: Sentez Yayınları.
- Sungur-Taşdemir, Z. (Ed.). (2012). *Çalışma sosyolojisi*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Thompson, E. P. (2004). *İngiliz işçi sınıfının oluşumu*. (U. Kocabaşoğlu, Çev.). İstanbul: Belge Yayınları.
- Şafak, C. (2012). *Büyük grev 1977*. İstanbul: Sosyal Tarih Yayınları.
- Şafak, C. (2015). *Ereğli 1965-1980 çelik işçileri*. İstanbul: Sosyal Tarih Yayınları.
- Şafak, C. (2017). *Morrison'un yapı işçileri*. İstanbul: Sosyal Tarih Yayınları.
- Şimşek, S. (2004). New social movements in Turkey since 1980. *Turkish Studies*, 5, 111 - 139.
- Tanör, B., Boratav, K., & Akşin, S. (2000). *Türkiye tarihi: bugünkü Türkiye 1980-1995*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Taş, Y. (2012). Toplumsal sınıfların değişim sürecinde sendikalar ve sendikaların geleceği, *Emek ve Toplum*. 1(1), 60-80.
- Temel, K. (2021). Sınıf analizinde kültüralizme doğru: çağdaş sınıf yaklaşımlarının seyri. *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, 17(61), 168-201.
- Turner, B. S. (2010). Ralf Dahrendorf on citizenship and life chances. *Citizenship Studies*, 14(2), 237-244.
- Uçkan Hekimler, B. (2019). Türkiye'de kamu sektöründe yeni bir endüstri ilişkileri sistemine geçişin habercisi: kamu kesimi toplu iş sözleşmesi çerçeve anlaşma protokolleri. *Çalışma ve Toplum*, 61(2), 903-916.
- Weber, M. (2017). *Ekonomik eylem*. (L.Boyacı, Çev.). İstanbul: Yarın Yayınları.
- Weber, M. (2018). *Ekonomi ve toplum cilt 1*.(L.Boyacı, Çev.). İstanbul: Yarın Yayınları.

- Wright, E. O. (2014). *Sınıf analizine aklaşımilar*. (V. S. Ögütile, Çev.). İstanbul: NotaBene Yayınları.
- Wright, E. O. (2016). *Sınıflar*. İstanbul: NotaBene Yayınları.